

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

özgürlüğün kirazları

ALFRED ANDERSCH

Çeviren: Engin Bilginer

ALFRED ANDERSCH

1914 Münih doğumlu (ölümü 1980). Küçükburjuva ailesine karşı duyduğu tepkinin sonucunda komünistlere katıldı ve Bavyera Komünist Gençlik Örgütü'nde önemli görevler üstlendi. 1933 yılında Naziler tarafından iki kez tutuklanarak Dachau toplama kampında üç ay geçirmek zorunda kaldı. 1937 yılına kadar çeşitli işlerde çalıştıktan sonra zorla askere alındı. Irkçı bir emperyalizm uğruna anlamsız bir ölümü reddederek özgürlüğe firar etti. Bir süre sonra Amerikan ordusuna teslim oldu. ABD'de geçirdiği esirlik döneminden sonra döndüğü Almanya'da "Der Ruf" (Çağrı) adlı bir dergi yayınlamaya başladı.

telos 160

edebiyat 115

Alfred Andersch

Özgürlüğün Kirazları

Kitabın Özgün Adı
Die Kirschen der Freiheit

Almanca Aslından Çeviren
Engin Bilginer

Diogenes Verlag AG tarafından 1993'te yapılan baskıdan
Türkçeye aktarılmıştır.

© Diogenes Verlag AG / Telos Yayıncılık, 1996

ISBN 975-545-158-7

Dizgi
Engin Bilginer

Düzeltili
Fenni Özalp

Ofset Baskıya Hazırlık
Telos Yayıncılık

Kapak Tasarımı ve Uygulama
Telos Grafik

Kapak ve İç Baskı / Cilt
Kayhan Matbaası

Birinci Basım
Kasım 2000

TELOS YAYINCILIK

İmam Adnan Sokak. No: 2 Kat: 3 80080 Beyoğlu-İstanbul
Telefon: (0212) 249 24 80 Faks: (0212) 249 25 48
web site: www.telosyayincilik.com
e - posta: telosyayincilik@yahoo.com
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ALFRED ANDERSCH

ÖZGÜRLÜĞÜN KİRAZLARI

Almanca Aslından Çeviren:
Engin Bilginer

telos

“Bundan böyle umudum
yalnızca asker kaçaklarında.”
André Gide, Journal,
11 Mayıs 1941

Kerpen (Eifel)–Kampen (Sylt)
Ocak 1951 – Haziran 1952

Belirsiz Rota

SCHLEISSHEIM PARKI

MÜNİH KONSEYLER CUMHURİYETİ hangi mevsimde düşmüştü, artık tam olarak hatırlamıyorum. Aslına bakarsanız bunu saptamak zor da değil hani. Bahar olduğuna inanıyorum. –“Bahardı sanırım demeniz gerekir,” derdi K., “insan yalnızca tanrıya inanabilir”–, “peki sanırım diyeyim öyleyse.” Münih’teki Leonrod Caddesi boyunca Oberwiesefeld yönünde insanları uzun sıralara dizip, geniş avlularda, Bavyera Elektrik Santralı garajının duvarları dibinde kurşuna dizmek için yürüttüklerinde gri, pis bir bahar günüydü. Vurulacak olanların elleri havadaydı. Bazıları yorgunluktan ellerini başlarının üzerine belli belirsiz koymuş, bazıları da enselerinde kavuşturmuşlardı. Ötekiler, yani bunları vuracak olanlar ise, tüfeklerini nişan alır gibi doğrultmuşlardı. Bunları yan sokaktaki evimizin balkonundan izliyor, ama o sıralar henüz anlamıyordum. Arkamdan babamın “ayaktakımı” diyen sesini duydum, çünkü Konseyler Cumhuriyeti artık sona ermişti ama yine de beni kolumdan çekip içeri soktu. Ola ki dehşete düşmüştü ya da dışarıdan bir gayretkeş ukala, “Pencereleri kapatın, ateş ediyor,” diye bağırıyordu.

O zamanlar, beş yaşında bir çocuk suratıyla balkonun korkuluklarından, hiçbirini tanımadığım o

insanlara bakmıştım ama kurşuna dizilmeye götürdüklerini henüz bilmiyordum. Bunu ilk kez galiba 1928’de ondört-onbeş yaşımdayken fark ettim. Beni en çok ilgilendiren, bir insanın bir başka insanı nasıl rahatlıkla öldürebileceği sorusu oldu. Hiç öfkelenmeden, kentin dış mahallelerine giden bir yolda, bu soluk bahar gününde, biraz sonra bu yolun sonunda, bir başkasının yaşamını söndüreceğini düşünecek zamanı da olarak, yürümek. Öfke bu denli uzun sürmez. Cadde boyunca süren neydi ki? Adalete inanmak budalalığı mı? Emir mi? Kışkırtma mı? Kendisi dışında herkesi bir pislik olarak gören şaşkın bir ruh mu? Boşalmaya zorlayan şu eğik tüfek mi? Sürünen bedenlerin görüntüsünü, göz tabakasına işleyen şu bakış mı?

Neden o tüfek taşıyan, bir sigara yakmak için durup da, kibrit alevinin sürdüğü o saniyelik zamanda, ötekine, bu yürüyüşün ölümle sonuçlanmasını bekleyene, “Bak şurada, avlunun ötesinde cadde. Hadi toz ol!” diye fısıldamaz?

Kabul, kiliseye kabul edildiğim yaşlarda böyle şeylere pek kafa yormuyordum. Geri kalan zamanda çocukluğum, bir saatin şaşmazlığı içinde sürdü gitti. Çocukluğum ne zaman aklıma düşse, Münih’in banliyösü Neuhausen’in kira evlerinin kişiliksiz duvarları arasında yaşadığım can sıkıntısı sarar beni. Daha o zamanlardan gözlüklenen gözlerim, rengi solmuş binaların cephelerini, üstünde ot bitmeyen talim alanlarını, kırmızı tuğladan duvarlı kışlaları görürdü hep. Lacherschmied Çayırı yaz boyu kuruyup sararır, futbol oynayanların bağırıışları, keyifsizce ev ödevlerini yaptığım odanın içine kadar girerdi. Şimdi bile, ne zaman Münih’e gelsem, bir tramvaya atlayıp Albrecht Sokağı’na gitmek ve çocukluğumun sokaklarında

gezmek isteğinden kendimi alıkoyamam. Wittelsbacher Lisesi'nde beni çeken tek şey, güneye bakan pencerelerin önüne konan ve güneşin yeşil sularıyla balıkların gövdelerinden süzülüp geçtiği akvaryumdu. Profesör Burckhardt'ın tabiat bilgisi derslerini, bu konu beni ilgilendirdiği için değil, sınıfa girdiği zaman, derse başlamadan önce, gür, beyaz kaşlar ve kalın camlı gözlüklerle korunan açık mavi gözleriyle, öğrencilere kızgın bir bakış atan bu adam beni çektiği için severdim. Ne var ki Burckhardt'ın bu duyarlılık dolu dersleri, beni sıkıntıya boğan bu dünyadaki tek eğlenceli yandı. Okulu dördüncü sınıfın sonunda bırakmak zorunda kaldım. Gerçi Almanca ve tarih derslerinde notlarım çok iyiydi, ama hiçbir zaman –sonraki yaşamımda da– bir dili dilbilgisi kurallarına göre öğrenemedim, en basit matematik formüllerini bile anlayamadım. Keza felsefî bir düşüncüyü izleyerek, bir sözcüğün ne anlama gelebileceği konusunda bir sonuç çıkarma yeteneğim de yoktu. Almanca'dan aldığım bir ile Yunanca dersinden aldığım beş notu arasındaki o akıl ermez fark, bilimsel düşünme eğitimi almış öğretmenlerimi, benim ancak öğrenmek istediklerimi öğrendiğim kanısına vardırmıştı. Aslında onlar benim hiçbir şeyi öğrenmek istemediğimi anlamalıydılar. Benim istediğim, bakmak, duymak ve kavramaktı.

Okuldan ayrılışımdan bir yıl kadar önce Mü-nih-Neuhausen'deki protestan Christus Kilisesi'ne kabul edildim. Kabul töreni, o gün bu gün yaşadığım her resmi tören gibi can sıkıntısından başka bir şey değildi. Alfabe sırasına göre oluşmuş grubun en başında, koyu giysiler içindeki kalabalığın arasında, mumlarla aydınlatılmış mihraba doğru yürürken içimde bir coşku uyanması için zorluyordum

kendimi. Başaramadım. Katıldığım bu kutsal olayın anlamını doğru dürüst kavramadan, cemaatten bana doğru yapışkan bir kütle gibi akıp gelen kut-sayıcı sevecenliğe, alayla karışık bir kayıtsızlıkla karşılık verdim. Hattâ Peder Johannes Kreppel kutsal ekmeği dilimin üstüne yerleştirip, şarap kupasını dudaklarıma götürdüğünde bile bu mekanik ruh halinden sıyrılamadım.

İşin garibi protestan dünyasının bu ruhânisi, benim için her zaman saygıdeğer ve güçlü bir kişi olmuştu. Ufak tefek yapısı, hastalığa yatkınlık belirtisi soluk, yumuşak, neredeyse balmumsu teni ile korunmasız görünen –gerçekten de ellisinde akciğer iltihabından ölmüştü– Rahip Kreppel’in yüzü, canlılık saçan gözlerin de etkisiyle bir protestan inatçılığını yansıtıyordu. Bu onun dinî inancının en önemli koşullarına da uygun düşüyordu. İçi boşalmış bir ruhban sınıfı egemenliğini devirmek isteyen protestan devrimi, ayinde vaaz verme hakkı da tanıyarak, rahiplik makamını en yüce kişisel onur durumuna getirmişti. Ben daha sonraları protestan kilisesini terk ettim, ama başka bir mezhebe de girmedim. Bundan böyle kutsanmış sayılıp sayılmadığım sorusunun yanıtını da dinbilimcilere ve kendi vicdanıma bırakıyorum.

Bunları yazarken, bir hikâyenin son cümlelerine geldiğim sırada, asıl konudan uzaklaştığımı, daha geniş kurgulanmış düşüncelerle, kendimi eski usûl anlatımın uyumlu güzelliğine kaptırdığımı fark ettim. Belki de bu yüzdendir bir can sıkıntısı dönemi-ni tanımlamam... Öyleyse, baştan başlayalım.

Rahip Kreppel yalnızca imanlı biri değil, ayrıca ulusalcı bir adamdı da. Zaten bu yüzdendir ki, imanlı olmanın da ötesinde, her şeye ulusal bir bakış açısından bakan babam hayrandı ona. Babam,

siyah saçlı, soylu burunlu, altın çerçeveli parıltılı bir gözlük taşıyan, hafifçe dikilen kızıl saçlarıyla ateşli bir adamdı. Bir yandan emlakçılık, sigortacılık gibi bir küçükburjuva mesleğini şöyle böyle yapmaya çalışarak aileyi günden güne çoğalan büyük bir borç batağına sokarken, öte yandan da kendini gerçekte yaraları ve madalyaları ile birlikte piyade siperlerinden Vogesen'e geri dönen yedek yüzbaşı olarak görmekte devam etmekteydi. Onu getiren tren daha Münih Garı'nda durur durmaz devrimciler apoletlerini sökükvermişlerdi. Eve yalnızca yenik değil, onuru da zedelenmiş bir kahraman olarak dönmüş ve o andan sonra da "İmparatorluk Savaş Bayrakları" ya da "Almanya'nın Yenilenişi" gibi derneklerde yarı-askeri bir yaşam sürdürmüştü. Tarihi kararların cephelerde alınmadığını, böylesi derneklere bağlı olanlar anlayamazlardı.

Yenik düşeceğini bile bile her tür gösteriye katılmaktan geri kalmazdı. Kısa bir gözaltından sonra Hitler Darbesi karmaşasından geri döndüğü o sabahı hatırlıyorum. 1923 yılıydı. O günden sonra General Ludendorf'un partisinin gözü kapalı bir militanı olmuştu. Bir gece beni, General Ludendorf'un da katılacağı bir fener alayına götürmüştü. Üniformalı adamlar önce Isar Irmağı kıyısındaki bir korulukta toplanmış, sonra da General Ludendorf'un evi yakınlarındaki bir alana, uzun sıralar halinde yürümüşlerdi. Orada, yalnızca komut bağırıışlarının bozduğu bir sessizlik içinde beklemeye koyulmuşlardı. Kızıl sarı alevler, geceyi ve ağaç tepelerini, kalabalığı saran bir yumruğa dönüştürmüştü. Ludendorf ön tarafta görünüp biriyle konuşmaya başladığında, babamın hemen yanında dikiliyordum. Alevlerin ışığında, sert çizgili yüzü

bir aslanı andırıyordu, ama solgun teni ve beyaz saçları bu başı açık adama duyarlı, Membrand tiplerine benzer düşünceli bir hava da veriyordu. Bu baş için, harita üzerinde bir tümenin kaydırılması, teknik bir önlemden çok daha fazla bir şeydi. Yanımızdan geçen bu adam –meydandaki tek sivil giyimli kişi oydu– savaş alanlarının sanatçısıydı.

İşler giderek kötüleşirken, babamın siyaset ateşi de şeker hastalığıyla birlikte yükseliyordu. Bir şarapnel parçasının bacağına açtığı yara bir türlü kapanmamış ve onu yatağa düşürmüştü. On dört yaşından onaltı yaşına kadar babamın ölümünü izledim. Sağ ayak parmakları kararınca, hastaneye kaldırılıp sağ bacağının kesildiğini gördüm. Her tarafı yoksulluğun izlerini taşıyan eve, bir kez daha yenik bir halde geri döndü. Ne zaman koltuk değneklerinin sesini duysam uzaklaşırdım, onun dönüp dolaşıp milliyetçi politikalar konusuna dayanan konuşmalarını duymak istemezdim çünkü.

Bakkala gidip ihtiyacımız olan yiyecekleri almak ve veresiye defterine yazdırmak benim görevimdi. Bir gün, evimizin bulunduğu sokağı dönmüştüm ki, koltuk değneklerine yaslanmış olan babamı, evin kapısında dikilirken gördüm. Onu saran yalnızlığı gördüm. Kapının önünde durmuş, kararsızca çevresine bakınıyor ve beni görmüyordu. Ürkütücü, trajik bir şey vardı onda. Parası olmadığını ve nereye gideceğini bilmediğini anlamıştım. Bütün yakınları bu yoksul adamdan uzaklaşmışlardı. Hatta biz, aile üyeleri de içimizde bir yerlerde onu terk etmiştik. Annemin, çoğu zaman kaderine ancak büyük bir bıkkınlıkla boyun eğdiğini, benim ve ağabeyimin onun politik görüşlerini paylaşmadığımızı biliyordu. Yaşamı darmadağın olmuş, tüm planları boşa gitmiş ve bedeni de ölmeye

başlamıştı. Kimsenin onu izlemediğini sandığı o an, gururlu, erkekçe yüzü boşluk ve kederle dolarak, bakışları sokağın kaygan asfaltı boyunca boşa giden yıllara daldı. Omuzları koltuk değneklerine dayanmış halde, kömürçünün tahta çitlerine baktı ve cebinde tek bir kuruş bile olmadığını fark etti. O an, onu tutmak, yardım etmek için fırladım. Ayağı kesildikten sonraki ilk gezme denemesi olduğunu biliyordum, ama geç kaldım. Koşarken, yüzünün nasıl sarardığını, koltuk değneklerini bırakıp nasıl kaldırırma düştüğünü gördüm. Hiç kıpırdamadan baygın yatıyordu ve yüzündeki hüznün, yerini bir dinginliğe bırakmıştı; bu tükenişte, balmumundan bu insan başı, kendini bir politik görüşe fedakârca adayan ve o yüzden batağa saplanan bir insan doğasını yansıtıyordu. Babam, Almanya'nın yenilgisini kendi yenilgisine dönüştürdüğü için parasızdı.

Bu olaydan sonra babam bir daha hiç kendine gelememi. Kesilen bacağından kalan kısımda zar zor kapanan yara tekrar açıldı ve bir daha hiç iyileşmedi. Morfin uyuşukluğu ile sancı krizleri arasında gidip gelen iki yıllık bir ölüm kalım savaşına daldı. Geceleri, iki sancı nöbeti arasında, çoğu kez dua ettiğini duyardım. Sürekli olarak, o eski kilise şarkısı, “Ey kan ve yara ile kaplı baş”ı ya da acının renklendirdiği o teneke sesiyle Matkhaeus Passion'dan bir melodiyi söylerdi. Bunlar, babamın bağrında Rahip Kreppel'in General Ludendorf'a üstün geldiğini anlatırdı. Bunun ardından, annemin ışığı yaktığını ve yeni bir morfin iğnesi yaptığını duyardım. Aslında babam hayatına kendi eliyle son verebilecek biriydi, ama o zaman, emeklilik yasasının o korkunç diliyle, “yüzde yüz savaş malûlü” olarak ölmeyecek ve anneme bir maaş bağlanmayacaktı. Bu nedenle de kanının kaldırabileceğinden daha

yüksek dozda şeker alarak, ölüme giden yolda bu işkenceye katlanıyordu.

Vakit buldukça sıvışıyordum. Çoğu kez de bisikletle Neuhausen'den bir saat çeken Schleissheim Şatosu'na. Eğer evimize daha yakın olan Nymphenburg'a gitmezsem, mutlaka Schleissheim'i yeğlerdim. Orada çok az insan olurdu. Büyük, şatafatlı bir evden daha fazla bir şey olmayan bakımsız, beyaz şato, bir Bavyera köy meydanındaki ağaçların arasından yükseliyordu. Soldaki demir parmaklıklı kapıdan parka girilirdi.

Daha sonraları göreceğim Versailles'ın, ufkunda tüm Fransa'yı kralın ayaklarına seren kadifemsi sulak bir araziye bakan terasıyla bir benzerliği yoktu buranın. Büzülmüş petunyalardan oluşan bir çiçeklik alan ve yaşlı ağaçlar, çınarlar ya da şimşir ağacından çitler ve durgun su kanallarıyla sınırlanmış bir yol. Bu yol, arkadaki küçük bahçe köşküne çıkardı ve parkın en bakımsız yeri de burasıydı ve bina, duvardaki bir-iki av resminin dışında bomboştı. Bu parkın ve şatonun gözlerden uzak halinin, çiçeklerin dinginliğinin, bende büyülenmiş bir sonsuzluk duygusu uyandırması garipti. Schleissheim Parkı'ndaki bir sırada otururken, girişin parasız olduğu pazar sabahları pinakotekteki resimlere bakarken –El Greco'dan yeşiller içinde bir Madonna, Filippino Lippi'den gri ve pembe renklerde Meryem'e İsa'nın doğacağı müjdesi, düşşel bir Venedik Canaletto'su* dekorunda– sanatın kokusunu keşfettim.

Verlaine'den mısralar, Wolfenstein'dan Rimbaud çevirilerini okurken, şatonun ön bahçesinin inci beyazlığı içime işledi. Sık sık rüyalarımın giren o tanımadığım kişiler yeniden belirdi, “A” siyah, “Ö”

*Canaletto: Küçük kanal. İtalyanca –çev. n.

beyaz, “İ” kırmızı, “Ü” yeşil, “O” mavi; sesli harfler beni önlerine kattılar ve deyim yerindeyse, beni bu otodidaktik yolla eğittiler.

Devrimin ölülerini, Neuhausen’ın sıkıcılığını, küçükburjuva ailemin sefilleşmesini, hattâ babamın inlemelerini böylece unutuverdim ve ergenlikle birlikte, Schleissheim Şatosu’nun demir kapılarından edebiyat ve estetiğe girdiğim kendi hayatıma başladım.

DÖKÜLMÜŞ BİRA

GEÇENLERDE ŞU ITALYAN (“Neo-Verismo”*) filmle-
rinden birini gördüm ve nasıl bir hayat yaşayacağı-
mız konusunda bir fikir edindim. Genellikle gecele-
ri, derme çatma odalar, çerden çöpten şıpın işi ya-
kılmış ateşler, üstümüze bol gelen eprimiş ceketler,
atkılar, küçük tabancalar, yaylı sazlar, vurgulular
ve Celesta için bestelenmiş bir Bartok konçertosu-
nun ve Ellington’un “East St. Louis Doodle Doo”
(Bir zenci, St. Louis’in kenar mahallelerinden birin-
de gece ısıklıkla bunu çalarak yürüyor) parçasının cı-
zırtılı plaklarını çalan yamru yumru gramofonlar,
on yaşındaki Jerry erkete duruyor ve Lise, köşede-
ki kundaklı bebek için son baskında yürütülen süt
konservelerinden birini sulandırıyor. Lüks eşyalar:
Rastgelenen bir kitaplıktan bir-iki kitap alınmış,
Hemingway’den “Öğleden Sonra Ölüm”, Huizin-
ga’dan “Ortaçağın Sonbaharı” mesela, diğer kitap-
lar öylece bırakılmış. Aşk: bir-iki bakışla tanışılır,
ama kibarca, en güzeli, topazımsı kestane rengi
saçları olanı, petrol lambasının ışığı yüzüne vurur,
onunla el ele gezintiye çıkılır, St-Julien-le-Pauvre
Kilisesi seyredilir, yarı yolda durulur ve yanmış yı-
kılmış binalar arasında bir şıklık, hoşluk. Genel

*Neo-Verismo: Yeni gerçekçilik. İtalyanca –cev. n.
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

olarak: Duyarlı kişilerle yeraltı dünyasının ittifakı – Anarşinin sessiz gönüllüler alayı. Hücreler oluşturmak için şimdiden hazırlık gerek. “Karanlığı ve büyük soğuğu düşünün, feryatların yankılandığı bu vadide.”

Ey direğe bağlı Odysseus, Sirenler’in şarkılarını dinleyen. Ve bizler, bu yüzyıllık Odyssea’ımızda, ideolojilerin yürek parçalayıcı sesleriyle sarmalanmış... En büyük ihanet: Kendini direktten çözdürmek.

Yağmurun ve ısıkların gecesinde direğe bağlı kalmak...

Biraz bira döküldü ve koyu kahverengi masada bir leke oluşturdu. Okuduğum “Kızıl Bayrak” ın ıslanmamasına dikkat ediyordum.

Duvarlarda Paulaner birasının reklam tabelaları asılıydı. Birahenenin sıralarına oturmuş yoldaşlar alçak sesle konuşuyorlardı. Sokaktan gelen seslere kulak kesilmişlerdi.

Bira lekelerini sevmem. Eğer biraz para kazanmışsam, her ay satın aldığım o tertemiz Lenin ve Upton Sinclair ciltlerine yakışmaz onlar. Oturup beklemek çok sinir bozucuydu. O sıralar Neuhaus’taki Alman Komünist Partisi’nin yöneticisi olan Heini Suderland da piyanoda “Kızıl Düğün”ü çalmaktan vazgeçmişti. Yarı kör gözleriyle birşeyler okuyordu. Kâğıdı iyice yüzüne yaklaştırmıştı. Volkartshof Meyhanesi’nin soluk bir ışığı vardı. Yoldaşların çoğu berbat elbiseler giymişlerdi, ama kafaları aydınlıktı ve hepsi de sağlam kişilerdi. Lenin’in “Metaryalizm”ini yeni okumuştum; her şey çok açıktı. Hareket de maddeydi ve tanrı yoktu. Sadece bira lekeleri ile şu sıkıcı bekleyiş uymuyordu bu duruma.

Kapı ne zaman açılrsa, birahaneye dondurucu bir soğuk giriyordu. O zamanlar, 1932-33 yılı kışında

illegal durumdaydık. Babamın ölümünden altı ay kadar sonra Komünist Gençlik Örgütü'ne kaydolmuştum. O daha yaşarken bile Münzenberg'in çıkardığı "Resimli İşçi Postası"nı yatağımın altında sakladım. Komünizmin dünyasına, yeni bir kıtaya ayak basar gibi heyecan duyarak girmiştım. O benim için yeni ve başka olanı simgeliyordu. Beni küçükburjuvazinin dünyasından kurtaracak olan yaşamın vahşi kokusunu, titreyerek içime çektim. "Devrim" sözcüğü büyülüydü beni. Bir anda, babamın nasyonal sosyalist doktrinlerinden sosyalizme, insan sevgisine, ezilenlerin kurtarılmasına, enternasyonale ve militan bozgunculuğa geçivermişim. Dediğim gibi, her şey "Resimli İşçi Postası"nı satın almamla ve okulu bıraktıktan sonra çalıştığım kitapçı kanalıyla ısmarladığım, Upton Sinclair romanlarıyla başladı. Ruhumu ütopyanın havuzunda vaftiz ettiler; sandım ki, insan rasyonel bir iradeyle insanları değiştirir ve dünyayı iyileştirir, ama içine daldığım bu dünyayı anlamaya gelince, bunu ancak belli belirsiz bir şekilde, Rolland'ın, Barbusse'ün ya da Sinclair'in hümanizm yüklü mantıklı eserlerinden yüzeysel olarak kavrayabiliyordum. Marx ve Lenin'in, Hegel'e de göndermeler yaparak mekanik düşüncenin yerine diyalektiği koyuşları bana oldukça çapraşık geliyordu. Yaradılış olarak benden farklı, romantik ve alabildiğine hayalperest olan sevgili kardeşim, Alman ve Rus ruhunun birleşmesinden doğan "Prusyalılık ve Sosyalizm" formülüne kaptırmıştı kendini. Karl Radek'in her lafını ezbere bilen şu gençlik örgütüne bağlıydı ve sosyolojik bilgisizlikleriyle, küçük burjuva kitlelerin en aşırı sloganlardan çıkardıkları ucuz çözüm yollarına bel bağlama fırsatçılığını kavrayamadan, kıyaslamanın derinliğinden, körü körüne bağlanışın katılığına geçivermişlerdi.

Oysa ben, ondan farklı yanımla, soğukkanlıca en isabetli kararları verebilen kafamla gurur duyuyordum. O zamanlar, Humboldt Caddesi'ndeki, Üçüncü Enternasyonal'e dair sayısız teorik kitabı ve dergilerini taksitle alıp ilk dostluklarımı kurduğum, Münih'in tek komünist kitabevini arayıp bulmuştum. İkna edilmeye ihtiyacım yoktu artık, hazırdım zaten. Vargas'ın ekonomi araştırmalarını, Buharin'in "Diyalektik Materyalizm"ini ve Merkez Komitesi'nin kararlarını irdeleyen bir çalışmayı okurken, kendi düşüncelerimi onaylatıyordum. Lisedeki hocalarım, kendimi böyle birdenbire bilimsel çalışmalara verdiğimi görseler, kimbilir ne kadar şaşırırlardı, ama iş yalnızca bilim olsaydı, beni yine de böylesine çekmezdi. Duyarlılık yeteneğimdi, böylesine gerilen duyularım; devrimin ruhuyla birleşen inanılmaz çekicilikte yeni, gerçekçi bir skolaştiği müjdeliyordu.

Yönetici olmuştum. Küçükburjuva aydın kökenime karşın, onsekizimde Güney Bavyera Komünist Gençlik, organizasyon sorumlusu'ydum. Beni o zamanlar ne tür bir umudun harekete geçirdiğini şimdi tam olarak hatırlamıyorum. O dünya ekonomi krizi yıllarında, diğer milyonlarca kişi gibi işsiz olmama karşın, bir dakika bile boş oturmuyordum. Yoldaşlarla birlikte el ilanları çoğalttığımız karanlık arka odalardan solgun yüzlerle çıkar, yaz günlerinin sıcağına daldardık. Konferanslar ve toplantılar çok uzun sürer, ama toplandığımız birahanelerin sahipleri, gün boyu yalnızca yarım litrelik bir bira ısmarlayıp yanımızda getirdiğimiz ekmekleri yesek bile bize laf etmezlerdi. Çünkü onlar da partidendiler. Konuşmalarımız ve tartışmalarımız ne denli canlı olursa olsun, gerçek başkaydı. Çevremiz giderek karanlıklaşmaya başlamıştı. Yenilgi-

nin kanatlarının gölgesi çoktan düşmüştü üzerimize. Bölge yönetim toplantılarında, çoğu kez bir melankoli sarardı içimi. Günlük pratik eylemlerle ilgili –toplantılar, gösteriler, grev kışkırtıcılığı, el ilanları– çok akıllı öneriler ortaya atan bu adamları izlerdim, ama gelecekte olacakları sezme gücüm yoktu; olsaydı, yılların ayakkabıcısı veremli Josef Huber’in, bir protelelerin ölümünü, ağır bir öksürük nöbetinden sonra, nasıl bir şişenin içine tükürdüğünü görürdüm. Ya da eski tornacı, şimdinin parti sekreteri Josef Götz’ü, partinin yöneticisi Hans Beimler toplama kampından kaçtığı için Dachau’daki bir hücreye götüren rehine ve intikam ölümünü görürdüm. Beimler de, birkaç yıl sonra Madrid’te Thaelmann Tugayı’nın komutanıyken, bir Faslı askerin makineli tüfeğinden kopacak taraka ile onu alıp götürecektir ve devrimci ölümünden henüz habersiz, o sert tesviyeci suratıyla aramızda oturmaktaydı. Ringseis Sokağı’ndaki harap bir evin arkasındaki parti bürosunda kaba iskemlelere oturur, başkalarının anlayamayacağı, sakın, özellikle duygusuz bir jargonla konuşurduk, ama bu dil, soyutlamanın yakıcı soğuşunda resmen parçalanır ve Lenin’in şekillendirici gücü bizi kavrardı. Çünkü Bavyera ve çevresinin, Berlin merkezindeki çatışmaların çok uzağındaki bu dağınık partisi, gerçek biçimiyle bir Lenin partisi olarak kalmıştı.

Onyedimde, işçiler ve çevrelerine yadıkları akıl gücüyle böyle tanıştım ve şimdi ne zaman yelekli takım giymiş, hamur suratlı bir tüccarın dişleri arasında miskince gevelediği şeylere, düşünce adını verdiğini görsem, aklıma Hans Beimler’in eprimiş, kısa deri ceketi gelir.

Ama gelen şey, devrim değildi. Faltaşı gibi açılmış gözlerle yılan bakışların içindeki yenilgiyi izle-

dik. O gece, saldırı birliğı SA'ların yapacağı bir gösteriyi bekliyorduk. Biz çoktandır gösteri yapmıyorduk. Kısa, izinsiz, anlık gösteriler merkez komitesince sekterlik sayılarak yasaklanmıştı. O yüzden olacak, Gebhard Jiru omzuma dokunup sorunca şaşırdım.

“Hey, birşeyler yapalım mı?”

Ne demek istediğini hemen anladım. Jiru, ufak tefek, çok iyi eğitimli, esmer, kurnaz, neşeli ve Çekoslovakyalı olmasına karşın bizler gibi Bavyera ağzıyla konuşabilen biriydi ve gençlik örgütünün politika sorumlusuydu. Birbirimizle çok iyi anlaşırdık.

“Yapmamalıyız,” dedim.

“Aman boşver. Ne fark eder ki,” diye yanıtladı. Artık dayanamıyorduk.

“Madem öyle.”

Fısıldayarak bütün oğlanları, bir-iki kızı da haberdar ettik. Bir işaretle dışarı fırlayıp, üçerli sıralar halinde birkaç sokak yürüdük. Elimizde kızıl bayrak, “İşçiler, olağanüstü hal yasalarına karşı mücadele edin!”, “Haydi hep beraber, İşçilerin partisi KPD'ye!” ve “Kahrolsun Hitler Faşistleri!” gibi sloganlar atıyorduk. Bir on dakika kadar sonra, uzaktan SA'ların bağırışlarını duyduk ve dört bir yana dağıldık. Bir apartman girişinde nasıl körük gibi soluyarak dikildiğimi hâlâ görür gibiyim. Yer yarılıp içine girmiştik ve Brüning'le Papen'in polisleri içimizden kimseyi tutuklayamamıştı. Polislerle başa çıkma becerisi, gelecekteki dünyanın eğitime giriyordu. Ev girişlerinin amaca uygun kullanımı, fabrika sahalarının girdi çıktısını ezberlemek, merdivenlerde bir gölge gibi toz olmak, açık hava depolarının örtüleri altına gizlenmek yaşımsal önemdeydi.

Ama yarım saat sonra yeniden birahaneye döndüğümüzde, Suderland o bozuk sesiyle bizi payladı: “Kesin artık şu ucuz kahramanlığı!” ve ardından ekledi: “Kitlesele bir tabanınız mı var ki?”

“Varsın olmasın,” diye yanıtladı onu Gebhard Jiru, “hâlâ var olduğumuzu kanıtladık ya.”

“Ama yoldaşları tehlikeye atıyorsunuz.” dedi Suderland bezgin bir sesle, söylediğine kendisi de tam inanmadan. Bir şey söylemedik. Tehlikenin aslında bizi, vahşi bir hayvan gibi koşuşturduğumuz sokakların karanlığında beklemediğini söyleyecek biri yoktu ki aramızda. Bunu, tıpkı Yoldaş Suderland gibi Dachau’da ölecek olan Gebhard da henüz bilmiyordu.

Yeniden yerlerimize oturup bira söyledik. Eğer SA’lar saldırırsa dövüşecektik. Ama gerçekte çok azımız dövüştü, yani fizikî anlamda. Müzik öğrencisi Schmeller’le Hegel’in diyalektiği üzerine laflıyorduk. Tez-antitez-sentez formülünü anlamak gayet basitti. Yumurtanın kabuğu örneğinde olduğu gibi, katkıyı nasıl sağlayacaktık. Yumurta kabuğunun çatlaması, silahlı ayaklanma demekti. Aklıma birdenbire, şu duvarlarında Paulaner birasının reklam levhaları asılı Volksarthof Birahanesi’nde bir daha böyle rahat rahat oturamayacağımız düşüncesi girdi. Suderland bundan böyle hiçbir zaman Merkez Komite kararlarını bize bildirmeyecek, konuşacak lafı olan yoldaşlar, birbiri ardına ayağa kalkmayacaktı. Çocuklar gelip, akşam yemeği için eve götürmek üzere ellerindeki testilere bira doldurtuyorlardı. Dışarıda, kuru, soğuk bir kış rüzgârı işçi evlerinin çevresinde dolanıp duruyordu ve ben dökülmüş bira birikintilerinde ölüm ve yalnızlığın haberini okuyordum. Ama daha hâlâ, bir habercinin yüksek sesle işlerin ciddileştiğini bildirmesini bekliyordum.

Tam o sırada dışarıdan hızla koşan birinin ayak sesleri duyuldu ve ardına kadar açılan kapıda Bertsch görüldü. Hepimiz ayağa fırladık. Çünkü uzun boylu Hans'ın yüzü kanla kaplıydı ve "SA'lar!" diye haykırıyordu. Başından yaralanmıştı ve kanı, solmuş gri paltosunun üzerine yayılmaktaydı. Epeyce bira içmiş olan Bischoff –yasaklanmış Kızıl Cephe Savaşçıları Birliği'nin lideri olduğu söyleniyordu– gürledi: "Beni izleyin!"

Bazılarımız ceplerinden demir çubuklar ve muş-talar çıkarıp, onunla birlikte sokağa fırlarken, Sunderland arkalarından, "Burada kalın," diye bağı-rıyordu. Bertsch, bitkin bir halde tezgâha yaslandı. Yüzü kireç beyazı ve kan kırmızısıydı. İki yıldır iş-sizlik parasıyla geçinen bir metal işçisiydi ve burası, masaları bira lekeleriyle kaplı emekçi meyhanesi, KPD'nin hücre lokaliydi. Biz Bertsch'in yardımına koşalım derken, bakışları bizim üzerimizden pencereleri delip, o yılların sokaklarını saran akşam kızılığına daldı. Tıpkı babamın, yere yığılma-dan önce, koltuk değneklerine dayanıp ne yapacağını bilemeden çevresine fırlattığı, o kararsız bakış-lar gibiydi bunlar da.

Tıpkı eskiden, babama ve Neuhausen'e artık dayanamazken yaptığım kaçış denemeleri gibi miydi bu da? Komünist gazetelerin dağıtımında çalışır ve biraz para kazanırdım. Bu parayı anneme verirdim, ama içinden de kendime üç-dört mark ayırırdım ve sırt çantamı kapıp bisikletime atlardım. Örneğin yokuş yukarı Kesselberg Sokağına. Tepeye vardığınızda önünüzde mavi, yeşil Walchensee Gölü, hemen ardında da Karwendel Sıradağları'nın ilk sırası uzanır. Beyaz köpüklü parlak gri Isar Irmağı boyunca, Walgau üzerinden devam edince, fokurdayan mavi göğün altında, dağların insana dayanıl-

maz beyazlıkta gelen kireç duvarları ile karşılaşılır. Hep yalnız gider, yaşamın sunabileceği olanakları ve o anda sürdürdüğüm yaşamın ötesinde daha binlerce yaşamın beni beklediğini düşünürdüm. Sonra, akşamları gölgeleri pembeleşen Mittenwald Ormanı'na gelirdim, ardından da sevinçten kabıma sığmayarak, isteklerle yanıp tutuşarak bir çayırın ortasında yükselen Bergwand'a. Orada uyur ve ertesi sabah ormanın içinden dosdoğru yukarıya tırmanırdım, onyedinci yaşında, ormandan çıkar, Batı Karwendel Tepesi'ndeki Geröllhalden'e gelirdim. Ne kadar yaşardı insan? Otuz, elli, belki yetmiş yıl. Bu süre içinde vahşi ormanları görmeli, çöllerden geçmeli, Himalayalar'dan, Darjeeling'den, Manhattan'daki gök tırmalayanlardan. Yoksa, ne diye dünyaya gelir ki insan? Gri bir kaya parçasına oturur, üzerindeki dağ gölgelerinin geri çekilmeye başladığı Bavyera Vadisi'ne bakardım. Erkenden ayaklanmış bir dağcı grubunun Zwölfer Spitze Kayalıkları'ndan gelen sesinden başka hiçbir şey duyulmazdı. "Çekip gitmeli," derdim sırt çantamdan çıkardığım ekmeğimi kemirirken, hep gitmeli, her şeyi geride bırakmalı... Yeni dağlar, ovalar, hiç görmediğim deniz...

Ama akşam, ay ışığının aydınlattığı dağlardan geriye, Münih'e ve Parti'ye geri dönerdim.

CEPLERE SOKULU YUMRUKLAR

1933 YILI MART ayında bir gün. Münih sendika binasının çevresi kitlelerle çevrili –her defasında bu “kitleler” sözü bende zıt duygular uyandırır, çünkü böyle bir şey olmadığını düşünürüm. “Kitleler”, tutucu jargonunda özellikleri ne denli özenle belirtilmiş olursa olsun, yalnızca bir sözcüktür. Ben şöyle derim: “Kitleler”, içinde kendimi tek başına gördüğüm, aklımın üstünkörü yattığı, dudaklarımın küçümseyici bir tavırla kıvrıldığı bir şeydir. Ama eğer varsa, ben de ona aitim demektir–.

Birkaç yıl sonrasıydı, 9 Kasım’da, Adolf Hitler bir araç konvoyuyla kendi kan tarikatının binasından çıkıp Odeon Meydanı’na doğru giderken, ben de Brenner Caddesi’nde idim. Gittiği yol boyunca insanlardan bir duvar oluşmuştu ve bağırışlar da bu duvar boyunca ilerliyordu. Onun beyaz, yumuşak, şişkin, sünger gibi yüzünü, alnına düşen kara perçemini, korkak, sahtekâr gülümseyişini, ürkmüş bir kanal faresininkine benzeyen solgun yüzünü görünce, ben de ağzımı açıp, “Heil!” diye bağırır verdim ve beni sıkıştıran kalabalık dağılıp da çevremi kuşatan özgürlüğe yeniden adım attığımda, aynı şimdiki gibi şunu düşündüm: “Sen bir kanal faresini kutladın. Ama hemen ardından Lenbach Meydanı boyunca yürüyüp kitapçıların ve antika-

cıların raflarına dalabilir, kendi hayatıma girer ve yalnız kalabilirdim.” “Kitleler” kavramı hayranlarına görkemli ve sefil sonuçlar çıkarabilecekleri bir başka öykü anlatacağım.

1933 yılı Mart ayının şu dediğim gününde, sendika binaları SA’lar tarafından işgal edildiğinde, etrafını çevreleyen sokaklarda işçiler duruyordu. Onları kim çağırmıştı bilmiyorum; belki işçi konseylelerinde ya da işsizlik parası alınan yerlerde kulaktan kulağa yayılmıştı. Kaldırımları kenarlarına kadar doldurmuş, sessizce duruyorlardı. Aradaki boşluktan, arada sırada bir SA konvoyu geçiyordu. Birşeyler bekleyen bu insanlardan gerçekten de çıt çıkmıyordu. Saatler ilerledikçe düşmanın hareketliliği de giderek azalıyor, öğle sonrasının mart aydınlığında da biz boş sokaklara bakıyorduk. Sonra, sendika binasından çıkan bir SA’lı, motosikleti ile bize doğru yanaştı. Kahverengi bir gömlek, siyah külot pantolon ve siyah bir kask taşıyordu. Nedense birden motosiklet dengesini kaybedip kaydı ve sürücüsü ile birlikte yerlerde sürüklendi.

Bu, Almanya’ya başka bir yüz kazandıracak bir ayaklanmanın başlangıç ânı olabilirdi. Kollarım bedenime yapışık duruyor ve ellerimin nasıl yumruğa dönüştüğünü hissediyordum. Şimdi bir küçük hareket, tek bir çığlık ve her şey başlardı: Adamın üzerine yağmur gibi inen yumruklar, işgal altındaki binaya saldırı, silah tarakaları, iki büküm olmuş bedenler, kırılan camların şangırtısı, ele geçiriş, zafer, eylem...

Gerçi bu yalnızca küçük bir zafer, etkisi çabuk yiten bir eylem olurdu; ertesi gün yenilginin kasırgasında çözülüp giderken hükümet darbesini gözlerden saklanamaz bir kan gölüne dönüştürür ve “sözde düzen”i yıkarı. Ama o çığlığı ben atma-

dım. Kimse atmadı. Sürücü ayağa kalktı, üstünü başını silkeledi, motoru kaldırıp sağına soluna baktı. Arızası yoktu. Çalıştırdığı motor hareket etti ve yavaş yavaş caddeden aşağıya doğru gitti. Etrafını çevreleyen tehdidi sezip sezmediğine ilişkin bir belirti yoktu yüzünde. Bu olay bir işaret oldu ve biz dağıldık.

Şimdi herkes bir başıyaydı. Kitleler yoktu. Belki bir zamanlar vardı, kolektif yönlendirilmiş kötekler, tarihin med kabarmaları, ayaklanmalar için donanımlar, devrimin kızgın lavları. Ama tarihin çağrıları duman olup savrulmuştu. Yalnızca tek tük, bazen rastlantısal ya da zorla kalabalığın içine katılarak, kutlamanın ya da kaderciliğin psikolojik koşullarına bağımlı kalarak ve sonra yeniden eve dönerek, yalnızca, bir odada oturarak, radyoyu karıştırarak, yıkanan bulaşığın şakırtıları, sirenlerin feryadı, bombardımanın uğultusunda dua ederek ya da susarak, tarihin zamandan bağımsızlığını hatırlayarak, bizi kimselerin kurtaramayacağı ve tek başımıza katlanmamız gereken bir korkuya indirgenerek.

Akşam herkes parlamento binasındaki yangını ve Göring'in kovuşturmalarının başladığını bildiren konuşmasını tartışıyordu. Jiru ve daha birkaç kişi sokakta ne yapmamız gerektiğini tartışıyorduk. "Ben artık eve gitmem," dedi Jiru.

"Duruma göre davranırım," diye yanıtladım. "Yarın gelirler." Jiru omuz silkti. Bunu hepimiz biliyorduk. Saklanmam gerektiğini söylemedi. Yıllar boyu illegallik durumunu tartışmıştık; ve şimdi gökten bir yıldırım gibi üzerimize düşüvermişti bu. Silahımız yoktu. Münih'teki gençlik örgütünün yaklaşık bin kadar üyesi vardı. Parti kadroları ile desteklenmiş sıkı bir organizasyon, hem de bir ör-

nek silahlarla donatılmış halde, Münih'i iki saat içinde azgın bir cehenneme çevirebilirdik.

Kimseyi suçlamıyorum. Bizler, irade özgürlüğünü inkâr eden determinist bir felsefenin kurbanlarıydık. Sürekli olarak bizde kitlesel tabanın eksik olduğundan yakınır, ama eğer biz eylem konusunda kararlı olsak, işçilerin bizleri izleyeceğini fark etmezdik. Düşman yürüyordu. Biz eylem emrini bekliyorduk.

Hayır, aslında beklemiyorduk. Parti'nin hiçbir emir vermeyeceğini biliyorduk. Ne Komünist Parti ne Sosyal Demokrat Parti, hiçbirisi. Çoktandır ölüm döşeginde yatan cumhuriyet en sonunda ölmüştü. Burjuva orta sınıf, tartışma gündeminin düşman tarafından dikte ettirilmesine izin verdiği ve sonra da düşmanın öne sürdüğü kanıtları sosyal demokratlarla tartıştığı için öldü. Ve en son olarak da Komünist Parti irade özgürlüğünü, insan düşüncesi-nin özgürlüğünü, insanın yeteneklerini reddettiği için öldü. Diyalektiğin yasalarını kimse Komünist Parti Merkez Komitesi kadar kusursuz tanımlayamaz. Onun tarihsel kehanetleri bir saat bile şaşmazdı. Ama tarihin diyalektiğinin insanlar tarafından gerçekleştirildiğini kavramakta, kimse Komünist Parti'nin yöneticileri kadar beceriksiz olamazdı. Hiçbir analiz, Marksist analizden daha parıltılı olamaz. Hiçbir eylem de Marksist eylem kadar zavallı olamaz. Eyleme geçildiği anda bile hâlâ kendi içine dönüktü; acaba “doğru” mu yapıyordu, acaba kendi koyduğu yasalara mı uyuyordu?..

Unutmanın yollarında yürüyen Komünist Parti, tarihin o sarhoşluk verici yapılışında, sel sularının kendiliğinden tüm bentleri yıkıp önüne katışında, hiçbir eyleme girmediği için de, bunun sonucu olarak kendine başka bir yol seçti: Bilincini bürokrasi

ve teröre bağıladı, onu, iktidarın soğuk düşünde doğaüstü, duyumlar üstü, deney alanını aşan bir konuma soktu. 7 Mart 1933'ün gece saatlerinde, kendiliğinden oluşmuş, özgür, canlı ve devrimci sandığımız için bağlandığımız bir partinin ölümünü, Münih'teki Kaufinger Caddesi'nde, SA'ların savaş şarkılarının uğultusunda, karışık duygularla izledik. Daha sonra kendi külleri içinden yeniden doğacak olan Parti'nin başka türlü olabileceğini de henüz bilmiyorduk: Aynı düşmandaki yılan bakışı yeteneğiyle, ama hâlâ irade özgürlüğünden yoksun. (Düşmanın da özgürlükleri kısıtlayınca yenik düşeceğini bilemezdik. Hayır, onu bizim özgürlüğümüz değil, Arî ırktan insanla kısıtladığı ve biyolojik yasalara bağladığı kendi özgürlüğü devirdi.)

Sonra Jiru ile tokalaşıp eve gittim. Onu bir daha da hiç görmedim. Birkaç saat uyudum ve memurlar sabahın altısına doğru zili çalıp kapıya vurduklarında hemen uyandım. Ben kapıyı açmaya giderken, anem de gençlik örgütünün isim listesini sobaya attı. Gerçekten de bende hiçbir şey bulamadılar. Kitaplarımın bir kısmına el koydular. Müfettiş, içi kitap dolu küçük beyaz dolabımı görünce başını sallayıp, "Okumuş bir insan nasıl komünist olabilir!" diye söylendi. Ben yanıt vermem gerektiğini düşünüp bir iki laf edeyim dedim. Nasyonal sosyalistlerin yeni memurlarından değil, tersine uzun yıllardan beri cumhuriyetin bir memuru olan adam, o zaman şöyle dedi: "Kapayın çenenizi! Yoksa bir tane patlatırım!" Sabah karanlığında, onun ve bir üniformalı polisin arasında, Leonrod Sokağı'ndaki karakola gittik. Kimseyi suçlamıyorum. Komünist Gençlik Örgütü'nün örgütlenme yöneticisi olan bendim. Ama gerektiğinde kaçıp saklanabileceğim bir adresim yoktu. Bunu kendi gençliğime veriyorum.

Biz gençlerden hiçbiri sınırları aklına getirmemişti. Hiç dışarıya çıkmamıştık. Şimdi saçma gelebilir ama, yurtdışına kaçma düşüncesi beynimizde bir saniye bile olsun yer etmemişti. Sürek avındaki tavşanlar gibi hemen kazana düşüveriyorduk. Yoldaşlarımdan bir çoğunun toplama kampının tel örgüleri arkasında geçirdiği on iki yılın yanında, benim tutuklu kaldığım çeyrek yılın hiçbir önemi yoktu. Dachau Toplama Kampı'ndan Mayıs 1933'te, elinde babamın kâğıtları, Gestapo'yu kuşatmaya alıp milliyetçilik davasına bunca hizmeti olan bir adamın anısına, bir af belgesi koparan annem sayesinde salıverilmiştim. Altı ay sonra bir ke-re daha tutuklandığımda annemin o sevilesi kararlılığı –eski Avusturya monarşisinin karşı konulmazlık yeteneğine sahipti– bir kez daha hayatımı kurtardı.

Eylül 1933'te gizli bir komünist basımevi ortaya çıkarılmıştı ve benim hiçbir ilgim olmamasına rağmen tutuklanacaklar listesine benim adım da girmişti. Benim illegal çalışmam yalnızca Merkez Komitesi'nin Münih'e gönderdiği kuryeyle buluşmak ve aracılardan bana verdiği gizli adrese kadar ona eşlik etmektir. İkinci tutuklanışımın ilk saatlerinde, polis müdürlüğünün büyük, ağzına kadar dolu, pis kokulu bir hücresinde tahta bir kerevette uzanırken, daha önceki tutukluluğumda hiç duymadığım bir korkuya kapıldım. Etrafımda hiçbirinin ağzını bıçak açmayan, bir-ikisi yeniden sorgulanmak üzere Dachau'dan geri getirilmiş yirmi-otuz kişi vardı. Toplama kampının şimdi ne durumda olduğunu sorduğumda bana yanıt vermediler. Biri bana, “Bu ikinci içeri düşüşün mü,” diye sorup da ben başımla evetleyince, “Her şeye hazırlıklı olmalısın,” dedi.

Geri çekildim. Kimseyle konuşmak istemiyordum. Korku içinde dua ederek kerevete uzandım. Dachau'da geçirdiğim günleri düşünüyorum, bazen yoklamadan sonra gizlice dışarı kaçırdığı mektuplarımızı almaya gelen SS askeri Waldbauer'in içeri girdiği uzun, beton barakaları hatırlıyordum. İşlerin o kadar da kötüye gitmeyeceğini söylemişti. Uzun boylu, demir gibi sert Willi Franz, ünlü dağcı, henüz kendini asmamıştı ve o denli kötü satranç oynuyordu ki, onu kolaylıkla yenebiliyordum. Satranç tahtasını barakanın önündeki bir ağaç kütüğünün üzerine yerleştirdik. Bir sabah saçlarımızı kökünden kestiler. Kötümserler, bunun, daha uzun süre burada kalacağımız anlamına geldiğini söylemeye başladılar. Yahudi bir yoldaşın, sık siyah saçları, tümüyle değil de alnından ensesine kadar üç şerit oluşturacak biçimde tıraş edildi. Dazlak kafalarımıza bakıyor ve birbirimizle dalga geçiyorduk. İçinde bulunduğumuz durumu henüz tam olarak kavramamıştık. Saçlarımız kesildikten sonra, SS'lerden Steinbrenner'in, bizi bir grup amirinin önünden kaz adımları ile yürüttüğünü hatırlıyorum. Bir akşam barakalara, Hans Beimler'in de kampa getirildiği haberi geldi. Aynı saatlerde Nürnberg'den de ikiyüz kişilik bir Yahudi grubu getirilmişti. Hemen barakalarına yerleştiler. Yahudiler'in burada uzun süre kalmayacaklarını düşünüyorduk. Birçoğu tüccar, doktor, avukattılar, burjuvazi yani. Aramızda kalmaları imkânsızdı. Şimdiye kadar kampta yalnız bizler, komünistler vardık. Yahudiler barakalarının pencerelerinden dışarıyı seyreliyorlardı. Sessiz ve şık giyimliydi. Saat altıda içlerinden ikisi su taşımakla görevlendirildi. Steinbrenner gelip, "Goldstein, Binswanger!" diye bağırdı. İkisi su fıçısını yüklenip Steinbrenner'i izlediler. Aynı akşam, bizim

için de söz konusu olan silah seslerini ilk kez duyduk. Goldstein ve Binswanger'in vurulduğu duvarın önünde hepimiz durduk. Barakaların arasındaki sıralara oturmuş orbamızı kaşıklarken silah sesi bir kamçı gibi şakladı üzerimizde. Konuşmayı kestik ve orbalarımızı sonuna kadar kaşıkladık. Yalnızca Yahudiler yemeğe devam etmediler; onlar henüz bizim kadar a değildiler. Goldstein ve Binswanger geri dönmediler, ama biz bekliyorduk ve fısıltıyla onlara ne olduğunu soruyorduk. Ertesi sabah dörderli sıraya girdik. Koyu nisan sisinde SS'ler heykelsi kaputlarını giymişlerdi. Bir ses, "Kaçarken vuruldular," dedi. Cesetlerini görmemiştik.

İkinci tutuklanışımda tıkıldığım hücrede bunları hatırladım, ama artık, ceza bölüğüne verilmesine rağmen, Dachau'daki hiç korku duymayan o soğukkanlı ve tasasız kişi değildim. Ceza bölüğüne verilen herkes bir süre sonra n ve saygınlık kazandı. Seçme kişiler olduğumuzu düşünürdük, ama artık başımı çevreleyen o nur halkasından geriye bir şey kalmamıştı.

O gün sorgulamada, benden ne söylememi isteseler söylemeye hazırdım. Beni dvmelerine bile gerek yoktu. Hiç dvmediler; bu bakımdan her zaman felaket şanslıydım (Umarım, geleceğin benim için, bizim için hazırladığı başka toplama kamplarında da şans beni terk etmez.  kere tahtaya vuruyorum, benim batıl inançlarım vardır). Beni sorgulayan görevli, basımevi ile ilgili olarak benim orada yakalanmayışımla yetindi. Sonra da serbest bıraktı. Bir Münih sonbaharının öğle sonrası güneşi, polis mdriyetinin karşısındaki Michaels-Hofkirche Kilisesi'nin rönesans tarzı duvarına gümüş bir aė gibi dökülürken serbest bırakıldığımda, artık Komünist Parti ile işimin bittiğini biliyordum.

HALLIGEN'E* GİDEN FERİBOT

SONRAKİ YILLARDA HER ŞEYİ unutmaya çalıştım. Kamptayken, bana sürekli Rilke'den sözler fısıldayan ve "Resimler Kitabı"nın tüm dizelerini ezbere bilen biriyle tanışmıştım. Bu bende –Karwendel'e yaptığım geziler hariç–, Augsburglu genç tekstil işçileri ya da BMW'dekilerle grev taktiklerini tartıştığım günlerde yitirdiğim ya da bastırdığım Schleissheimer anılarımın yeniden canlanmasını sağlamıştı. Ufak tefek büro işlerinde çalışıyor ve pazar günleri bisikletle Rott am Inn'e, Ettal ve Diessen'e gidip barok kiliselerin içini geziyordum. O zamanlar kendi varoluşumu Rilke'ninkine bağlayıp, benzeri tarzda şiirler yazmaya başlamış, gizli bir izlenme nevrozuyla birlikte ağır depresyona girmiştim. Beni her gün saat sekizde bir kitabevinin tezgâhı gerisinde olmaya zorlayan işten tiksiniyor, çevremde totaliter bir devlet kurmaya yönelik bir örgütlenme biçimine dönüşmüş toplumu görmezden geliyordum. Seçtiğim çıkış yolunun adı sanattı. Pek yoğun olmayan bir uğraştı bu. Toplumla bağlantılı bir sanat olanaksız olduğu için, Preysing Sarayı'nın ön cephesini ya da Orpheus Soneleri'nin vokal kur-

*Halligen: Schleswig-Hollstein eyaletinin batı kıyıları önünde düz ve alçak ada. –çev. n.

gusunu inceliyordum. Tarihten başka bir yere iltica etmenin bedeli yüksekti; Komünist Parti ile birlikte tarihin içinde yaşarken ödemem gerekenden daha yüksek. Ya da SS Komutanı Eicke'nin, birine, bir daha Dachau'ya düşerse başına neler geleceğini göstermek için doğrulttuğu tabancayı –gerçekten ve tümüyle unutup– onun yerine, Tiepolos'un tatlı lazürlerinde, yitirdiği kendi ruhunu yeniden buluşunu kutlaması, çok ağır bir bedel ödemek değil midir? Özel beceri isteyen bu işi başarmıştım. Totaliter devlete, hepten total bir içedönüklükle yanıt veriyordum.

Kierkegaard'a göre bu, estetik varoluş; Marksçılığa göre, küçükburjuvaziliğe dönüş; psikoanalize göre, faşist bir devletin bende yarattığı travmatik şokların sonucu olan bir hastalıktı. Ek açıklamalar hiçbir zaman inandırıcı değildir. Bu içedönüklük sürecini, modern diktatörlükleri, sosyolojik bir konu olarak alan bilimadamları için de burada kayda geçiriyorum.

Aralarından bazıları onları eski usul despotluklarla, örneğin çarlıkla karıştırıyorlar. Böylece tekniğin rolünü gözden kaçırıyorlar. Terör ve propagandanın teknik olarak geniş kapsamlı tutulmuş ürünlerine, yeni sistemin planlama düzenine dinsel, hümanist silahlarla ya da eski usul sosyalist direnişlerle karşı koyamazsınız. İlegal broşür basanlar ya da bomba fırlatanlar, Gestapo ya da Halkı Aydınlatma Bakanlığı ile kıyaslandığında, 19'uncu yüzyılın zavallı tiplerinden başka bir şey değildirler. Gerçekten, bir sistem kendi yarattığı teknik yoluyla gerçekleşir: İlerleme ya da tekerleklerin boşa dönmesi. Diktatörler ya da diktatörce çalışan yönetimler, kitleleri göz önüne alırlar. Yani daha büyük ya da daha küçük kayıp oranlarıyla iş gören çalışma

birimleriyle, kitlelerin atomsal parçalanmasını harekete geçirirler. Güçlü, kimse tarafından bir yöne sevk edilmeyen, sessiz bir sabotajdır bunun yanıtı... Ne çorba* ama, fikir, duygu ve idealden oluşan! Giderek saflaşıp bönleşen ruhun üzerinde asılı duran boğucu bir hava.

Bana gelince, yani sanat yerine sanat tarihi, masa başında kaligrafik özenle bir yapıt yaratma denemeleri, Rilke dersleri, Münih ya da Roma'da, ters ışıktaki mavi mavi ışıldayan yapılara bakış atmaları. Dünyayı az biraz geriden, bir park yeşilliğinin arasından ve ışığın kendine özgü yayılımıyla hafifçe kontur, boş gezenin boş kalfası hayalleriyle, Promenade Meydanı'ndan Navona Meydanı'na, Asam Kilisesi'nden San Miniato al Monte'ye dek vedute** olarak seyretmek. Arada bir, önemli anlar da var tabii: Cosmedin'de Santa Maria'nın duvarlarının büyüklü beyazında ya da Orvieto'dan yükselen bir tepenin üzerinden Umbria Dağları'na bakış. Müzik onikiden vuruyor: Bazen, tınlarla betimlenen parıltılı siyah bir hedef levhasından, inci gibi tınlamalarıyla ikili bir piyanonun senkoplarını yükseltiyordu. Sesli bir zamanın hafif bir zamanda başlayıp kuvvetli bir zaman üzerine düşmesi, cazın ilk içe doğuşu. Kitap dolaplarını tanıdım ve empresyonist yazarların antika kitaplarını karıştırdım. Hep tatlı düşlerinden söz edip bana romantik yazarlar kitaplığını gösteren ufak tefek Herr Fritzl'la oturduğumda, Hoffmann'ın lezzetli yemekler pişi-

*Çorba. Burada aslında yazar, Felemenkçe'den alınma Brackwasser sözcüğünü kullanıyor. Anlamı: Nehirlerin denizlere döküldüğü yerlerde deniz suyu ile tatlı suyun karışmasından oluşan yarı tuzlu su. -çev. n.

**Vedute, İtalyanca : Manzaralar. -çev. n.

ren “Altın Çömlek”ine değil, o ilham verici çikolatalara uzanırdı elim. Kuşkusuz, sanatın peşindeydim ve Falckenberg, yoğunlaştırılmış bir dünyayı, fantazilerin pınarlarını fışkırtan o sihirbaz, Cymbeline’i sahneye koyduğunda kavradım sanatı ve o iki sevgiliyi sahnede görüp o düşsel konuşmalarını dinlediğimde, varoluşumun tüm öğeleri benden akıp, derin ve korku dolu bir yaşama duygusuna dönüştü. Sanırım şimdi bile, ne zaman tiyatroya gitsem, saniye geçmeden, perde bile açılmadan, bir gün ölmek zorunda kalacağımı düşünürüm.

Eski yaşam tarzımdan birazını kopya etmiştim, ama hiç olmazsa artık panzehiri vardı, şerbetliydim. Uzun boylu, bitkin tavırlı, siyah saçlı, karga burunlu ve parıltılı gözlükleri olan Dr. Herzfeld’le tanıştırmıştı biri beni. Kimi akşamlar, küçük bir grup, Shakespeare’den metinler dinlemek üzere onun evinde toplanıyorduk. O sırada Antonius ve Kleopatra’dan parçalar okuyup, kısa açıklamalarda bulunuyor, Schlegel-Tieckschen çevirilerinin soğukkanlı bir hayranı ve amansız bir Goethe düşmanı olarak, yapıtın kimi biçim öğelerinin altını çiziyordu. İlk kez Dr. Herzfeld’in yanındayken sanatta estetiği değil, gerginliği ve bozuşmayı yaşadım ve bu beni huzursuz ettiği gibi sabırsızlık ve tiksintiyle karışık duygulara da yolaçtı. Spleen!*

Herzfeld, o eski Alman romantiklerinin simgesiydi, yarı oryantal Yahudi ve Birinci Dünya Savaşı’na da katılan, yarı Prusyalı muhafız subayı. Bohemlik dışında her şey, bir Alman sanatçısı! Shakespeare’in yanı sıra Kleist de vardır. Prens von Homburg, onun yürekli kuzeniydi. O da masallar yazardı, hem de her defasında yeni biçemlerle, gi-

*Spleen. Tuhaflık, kaçıklık, takıntı. İng. —çev. n.

derek sadeleşen metinlerle, onları acımasızca ruhlarından yoksun bırakır ve bedenler giderek daha da belirginleşir, saf güzellikte ve onun masallarının derinliğine izdüşümleri vurur. Başyapıtlar... Nerede kaldılar? “Rilke?” diye sordu ve küçümseyerek güldü. “Emir kipinin mucidi!”. İtiraz edecek olduğumda beni sorguya çekti: “Ne okudunuz şimdiye kadar? Düşünsel Yakınlıklar? Hayır. İtalya Yolculuğu? Hayır. Brentano’dan Godwi? Hayır. Mörike’den Bir Kış Sabahı Güneşin Doğuşu? Hayır. Schiller’le Goethe’nin Mektuplaşmaları? Hayır. Ranke’den Reformasyon Tarihi? Hayır. Onunla başlayın. Reformasyon Tarihi’nin altı cildini baştan sona okuyun! Ve sonra Papalar Tarihi’ni ve Fransa Tarihi’ni de okuyun. Büyüklük ölçüsü nedir, o zaman bir fikriniz olur!”

Hiçbir zaman, kendimi eğitmem gerektiğini söylemedi. Yalnızca ilkeler edinmem gerektiğine değindi. Ona şiirlerimi gönderdiğimde şöyle yazmıştı:

“Unutmayın ki, Goethe’nin dahi kusursuz şiirlerinin sayısı yirmiye, Mörike’nin belki de yalnızca beşi geçmez. Bu yaşınızda, gelişiminizin bu aşamasında, daha şimdiden kusursuzu yaratmak göreviniz olamaz ki. Üstelik de Rilke gibi uygun olmayan bir öğretmeni örnek alarak. Tüm o şiirleriniz için bir şey söylemek gerekirse, sizde eksik olan, disiplin, çalışma ve dolayısıyla da yeteneğiniz yok. Bu acınası dünyada zamanınız az olabilir, mesleğiniz sizi yiyip bitirmiş olabilir, doğrudur, ama sanatın karşısında bunların hiçbir geçerliliği yoktur. Nasıl yapacağınız sizin sorunuz, ama bunu yapmaya gelince, işte bundan vazgeçilemez, yani, öğrenecek ve çalışacaksınız. Duygularınızı lirik bir coşkuyla ortaya dökme tarzınız çok tehlikeli: Ama duyguları, coşkunca ifade etme yeteneğini yitirmek de aynı derecede tehlikeli

olabilir. Ama kendinizi tam anlamıyla yetiştirmek ve olağanüstü olanı kısım kısım da olsa yaratmak arzu-sundaysanız, duyguların yanına sanatsal düşünceyi de katınız, yani, ne iyidir, ne kötüdür anlamak için bilgi ağacının meyvelerinden tadın.”

Kendisi de aynı acıyı çeken, ama onu acıyla alt eden bir romantiğin klasik öğütü. Böylece, Rilke'nin kapağını kapatmadan Ranke'nin kapağını açtım. Hemen ardından da uzaklara, barok dağlardan erken çağların düzlüklerine, aralarında ilham perilerinin oynadığı kitap dünyasından Hamburg'un endüstriyel dünyasına gittim. Kırmızı tuğladan eski bir fabrikaydı bu. Yanına modern bir yönetim binası eklenmişti ve fotoğraf kâğıdı ürettiyordu. Üst katta çalışıyor, yazdığım reklam metinlerine birtakım resimler de ekleyip baskıya veriyordum. İlanların fazla ıvır zıvırla dolmamasına özen gösteriyordum. Bu zor işti. Çünkü yöneticiler ilanlarda mümkün olduğunca çok şeyin yer almasını istiyorlardı: Bir grafik çizim veya fotoğrafın yanı sıra, malın ambalajını, firma markasını, çerçeveyi ve başlığı... İçinde metin ve resimden başka hiçbir şeyin bulunmadığı, boş ve dolu alanların dengeli ve sakin bir etki yarattığı ilanlar hazırladığımda keyifleniyordum. Tabii ki resmin ve metnin söyleyecek birşeyleri olmalıydı, dengeli bir izlenim tek başına yetmezdi. Direktörler, bir malın kalitesini öne çıkaran bir ilanın, biçiminden daha önemli olduğunu söylemek istiyorlardı sanırım. Bunda da haklıydılar, ama bunu nasıl formüle edeceklerini bilemiyorlardı. Nasyonal sosyalistler de o göz alıcı propagandalarına karşın, müşterilerini her zaman memnun edememişlerdi.

Büromun yanında firmanın araştırma laboratuvarı vardı. Teknik müdür Albert'le iyi anlaşıyor-

duk. Yüzü pek seyrek gülse de, benim onun işine gösterdiğim meraka kızmıyordu. Küçük bir laboratuvarı. Üç ya da dört laborant çalışıyordu, ama orası fabrikanın beyni sayılırdı. Boş geçen her dakikamı orada geçiriyor ve bilimsel çalışma yöntemlerini kapmaya çalışıyordum. Sırrı şuydu, varılan her aşama, yeniden sorgulanıp deneniyordu. Testler bitmek bilmiyordu. Albert ne zaman yeni bir formül üzerinde çalışmaya başlasa, kabul edilmeden ya da tasarımlanmadan önce, sayısız kereler ölçüm yapılıyordu. Bu ölçüm sonuçları bana başarının habercisi gibi geldiği anlarda, sarışın, uzun boylu şef laborant Brand, bunun henüz sözü bile edilemeyeceğini söylüyordu. Bilimi sevmiştim. Beyaz önlükler, cam tüpler, kimyasal maddeler, kırmızı ışığın yandığı karanlık odalar. Burada hiçbir soruya yanıt verilmiyordu, hele fotoğraf banyolarının sonuçları konusunda hemen hemen hiç. Onları ikincil, örneğin gümüş bromür parçacıklarının büyüklüğü, gümüşün jelatin tabakalarda depolanması, hammadde nin içeriği, ışığı yansıtma ve emme yeteneği gibi sorunlarla uğraşırken gördüğümde, zamanla anladım ki, her çözüm, içinde çözülmeyen bir şeyin çekirdeğini de içeriyordu ve araştırmalarım, yalnızca, bilimadıklarımın sayısının sandığımdan çok daha fazla olduğunu bilmeme yaradı. Gördüklerim yüzünden bazen derin düşüncelere dalıyor ve bunları Albert'le konuşuyordum. Gümüş, dışarıdan onu etkileyen şeyleri objektif biçimde alan maddeler olduğunu kanıtlamıyor muydu? Onun dışında, bildiğimiz tüm maddeler ışığı tam bir bilinçdışılıkla ve edilgen biçimde alıyor, onu başka bir şeye dönüştürüyorlardı. Bitkilerin büyümesi, taşların aşınması gibi.

Ama gümüş, ışığı bilinçli bir etkenlikle alıp bir şeyi canlandırmaya zorluyor, ne var ki bu arada,

kendi doğasını yitirip, bir resmin edilgen taşıyıcısı oluyordu. Bu nedenle, kendilerinde yansıyan resimleri her defasında düzelterip buruşukluklarını giden, çekiciliklerini gerçekleri gizlemelerinden alan tıraşlanmış cam yüzeylerden, suyun mistizminden farklı olmakla kalmıyor, sabitleştirilmiş gümüş, “negatif” sözcüğünün anlamına da uygun bir sonuç oluşturunuyordu: Fotoğrafının can sıkıcılığı!

Bunu, o durgunluk yıllarının edebiyatından kazandığım sembolizme yorarken, aşağıdaki Elbe Irmağı’nın her zaman gri renkte ışıldadığını, ama hiçbir şeyi yansıtmadığını biliyordum. Albert’le, Blankenese’deki bir restoranın terasında oturuyorduk. Alaycı alaycı güldü. “Bilimsel açıdan çok saçma,” dedi. “Gümüş hiçbir şey yapmaz. Biz onunla bir şey yaparız. Dediklerin zırva. Sürekli bu yüce sorunlar! Bilimle gerçek bir ilişkin olsaydı, kendine çok başka sorular sorardın, çok daha basitlerini demek istiyorum. Mesela, neden sabunla yıkadığımız zaman ellerimiz temizlenir?”

Bunu gerçekten de bilmiyordum ve o andan itibaren de, sembolizm ne zaman aklıma gelse, kovaladım onu. Sembolizm, burjuva estetiğinin habercisinden başka nedir? Birşeyler, birşeylerin simgesidir. Bu, o demektir. Ama öteki de olabilir. Baykuş bilgeliğin simgesidir. Eğer fazla zahmete girmeden bilge olmak istiyorsa birisi, baykuştan anlamlı sözlerle bahsetmeli. Etraf giderek boşalıyor ve zaman giderek donuk bir ışık içinde yitiyordu.

Albert tenis oynarken kalp krizi geçirip öldü. Öğleden önce, yarı Yahudi olduğu için işinden ayrılması gerektiğini söylemişlerdi. 1938’in ışıklı bir gününde, Alster’in üzerinden bir deniz esintisi geçerken, Harvestehuder Kortları’nda yere yığılıverdi. Onun ardından laboratuvarında dolanmak hiç

de keyif vermedi. İlk defa gittiğim deniz kıyısında, Wismar'ın kızıl kuleleri arasından denizi, Husum Bendleri'nin öte yanından opal grisi rengini gördüm. Halligen'e gidecek feribotun kereste ve kataran kokan limandan ayrılışını izledim. Artık zaman kalmamıştı. Benim için kalmamıştı. Uzaklarda, batıda, Kimmung üzerinde bir bulut gökyüzünde eridi gitti. Kitabımı koltuk altına sıkıştırıp, bentler boyunca, son evlerden öteye doğru uzaklaştım.

Firar

ARKADAŞLAR

TAM BEŞ YIL sonra, 1944 paskalyasında, hayatım, beni, kendisinden beklediğim noktaya en sonunda zorunlu olarak getirdi. Köprünün üzerinde durmuş, sigara içerken oldukça sakindim. Bölüğün son aracı olan bir Peugeot kamyon da kara renkli servi ağaçlarının arkasında gözden kaybolmuştu. Ama üzerine ay ışığı vuran yol bembeyazdı ve Arno Ovası'nın güneyi, o ışıktaki parıltılı bir külle kaplanmış gibiydi, ay külüyle... Çamura bulanmış miğferimi kemerime taktım, tüfeğimi omuzumdan indirdim. Neşeyle ıslık çalıyordum. Uzaktaki kıyı yolundan, Via Aurelia'dan geçen konvoyun sesini duyuyordum. Değişmeyen hafif bir gürültüydü bu. Bölük yerine varmış olmalıydı. Üsteğmen beni buraya kadar getirmiş, bölüğün kalacağı yer belli olduktan sonra da tekrar güneye doğru yoluna devam etmişti. Biraz İtalyanca bildiğim için, hep üsteğmenle birlikte önden gider ve sonra da bölüğü yerleştirdim. "Kimseyi beklemek zorunda kalmayacağım, tek başıma kalacağım bir gece olacak bu," diye düşündüm.

Sonunda yalnız. Yalnız ve özgür. Yasanın ve buyruğun dışında. Gecenin ve özgürlüğün yaban koynuna girmek. Otların arasından, ağaçların ve kayalıkların... Kızıldericilik oyunu. Tepemde bu-

lutlar. Uzakta sesler. İki büklüm çevreye kulak vererek. Geçti. Sallana sallana yürümek. Çiçekler. Katırtırnağı kaplı bir tepede uyumak. Bir yerlerden sızan sular. Sessiz hayvan bakışları. Bir gece, bir gün, bir gece daha. Kim bilir? Tutsaklıkla diğer tutsaklık arasındaki özgürlüğün gün ve geceleri. Kulağa romantik gelebilir, ama açık ve basit bir şeydi. Kamalıyđım. Bunu ilk kez, Randers taraflarında, meralık bir yerde uzanmış, bize doğru yaklaşan topçu birliklerini izlerken aklıma getirmiştim. 1944 Mart ayındaki tümen tatbikatı sırasında. Oraya uzanıp bunu düşünmek harika bir şeydi. Danimarka böyle kararlara varmak için iyi bir ülkeydi; Aalborg'da bir kahvede oturmuşsun, dışarıda yağan yağmurun kaldırımlarda çıkardığı sesi duyuyorsun, atış taliminde nöbet yerinden, bir mera yamacına yayılmış uykulu bir ineğe benzeyen denizi seyrediyorsun ve sonra özgürlük, genç bir sarışın ya da olduğu yerde kanat ırpan bir ala doğan biçiminde karşına ıkıveriyor. Ama bir şey biçimine girmek zorunda değildi ki; oradaydı zgrlk, Danimarka'da...

Üç yıl önce, 1941'de, bir sonbahar akşamı, birliğimiz trenle Thüringen'e gönderildiğinde, kaçmayı düşündüğümü hatırladım. Bir hayvan vagonunun sahanlığına oturmuş, alacakaranlıkta nlerinden geçtiğimiz kırmızı damlı kocaman çiftlik evlerini seyrediyordum. İnevermek dedim, içimden, ülkenin ilerine vurmak, bu evlerden birinin kapısını almak ya da bir pansiyonda oda kiralayıp orada kalmak, yabancı bir çatı altında yaşayan bir yabancı olmak. İsimsiz biri. niformayla olmazdı tabii. Bunun dışında; romanlık bir fikir, uygulanması imkansız. İngiliz sahilinin gözden en ırak köşelerinde yabancılardan gelip, garip paralar bozdurdukları ve

isimlerini “İhtiyar Bukanialı”, “Kör” ya da “Kara Köpek” olarak verdikleri pansiyonlar vardı. İsmi söylemeden yaşayabileceğin ülkeler ve dönemler. Thüringen’de ve 1941’de söz konusu olamazdı bu. Çıplak ağaçlar, hâlâ renkli ağaçlar, tren yolu boyunca geçiyorlar, sonbaharda ve Thüringen’de ve ben bu düşünceyi terk ediyorum. Ama, içimde taşıdığım o gölge, gelip Danimarka’da, üstüme doğru panzerler gelirken, yüzükoyun mevzi aldığım yerde başıma dikilip fısıldıyor. Hobro Kumsalı’nda bir çakıl taşı alıp da Mariager Fiyordu’nun sularında kaydırduğımda, taş batmadan önce, “fırar” ve “özgürlük” diye bir ses çıkartıyor.

Ama o gece Arno Ovası’nda, bu düşüncenin konuşmaya bile ihtiyacı yoktu. Susuyordu. Geceydi, köprüydü, ıslıktı. Eşyalar konuşmazlar. Onlar, onlardır. Bu denli açık ve basitti. Gelişlerini, sesleri, bir kahkahayı ve bir haykırışı, silahların ve tekerleklerin tıkırtısını ta uzaktan duydum. Önde giden bir başçavuş beni çağırdı: “Ne oluyor? Daha ne kadar süreceksin bu boktan iş?” Arkasından gelmekte olan bölük durdu. Başçavuş sarhoştı, yanındaki astsubay da. Arkalarındaki, benim de aralarından biri olduğum haberci birliği ise ayıktı.

“Elli kilometre daha, başçavuşum. Aurelia’ya geliyoruz.”

“Allah kahretsin!” diye bastı kalayı, “Ne Rosalia idi o kalacağımız yer?”

“Sahil yolunda. Bölük, Ravi diye bir kasabanın beşyüz metre arkasında karargâh kurdu. Etrafından dolanmanız gereken yerleri size askeri polis gösterecek. Köprülerin durumu berbat.” “Pekâlâ,” dedi. Birdenbire ayılmıştı. “Hava kuvvetlerimiz yok mu artık?” Devam işareti verdi. “Kamyondan bisikletlerinizi indirin ve öne doğru ge-

lin.” Serbest yürüyüş emri verildiği için hepsi miğferlerini çıkarıp, yaka düğmelerini çözmüş ve gömlek kollarını kıvrımışlardı. Önümden geçerken yüzlerini ve saçlarını seçebiliyordum. Gecenin rengi saçlarını koyulaştırırken, yüzlerine de aynı derecede beyazlık vermişti ve yalnızca sarı olanların saçları ay ışığında parlıyordu. Aynı hızda gidiyorlardı, ama biri hızlanacak olursa hemen frene basıyordu. Yüzleri donuk ve dosdoğru ileriye dönüktü, ama yorgun değildiler. Kafile lideri ve astsubaylar sarhoş oldukları için, hızlı, ama yolun her iki yanına yalpalayarak sürdükleri bisikletleriyle çukurlara dalıp çıkıyorlardı. Askerler birbirleri ve öndeki sarhoşlarla aralarındaki mesafeyi hep aynı tuttukları için arada kopmalar olmuyordu. Bir metre önümden geçiyorlardı, şu arkadaşım dediklerim. Sık sık onlardan nefret ederdim. En kötü yanları da hep orada bulunmalarıydı. Arkadaşlık demek hiç yalnız olmamak demektir. Arkadaşlık demek, hiçbir zaman kapıyı arkandan kapatıp yalnız kalamamak demektir.

Aralarından çoğu, iki gün öncesinde, Carrara’da indirilen tümenimizin beş gece içinde cepheye yetişmek zorunda olduğunu öğreninceye kadar, Hitler’in zaferine inanıyordu. Cephe o sıralar, Roma’nın güneyindeydi ve düşman –onların düşmanı, benim değil– Nettuno ve Cassino’da cepheyi yarmıştı, ama biz bunu bilmiyorduk. Bizim bildiğimiz tek şey, Carrara’da, yani Arno’nun kuzeyinde indirilmemiz gerektiği, çünkü buradan sonra yukarıya, Roma’ya giden tren hattının kullanılmaz durumda olduğuydu. Gündüzleri yollarda görünemezdik, İtalya’nın hiçbir yolunda görünemezdik, çünkü düşmanın hava kuvvetleri –sizin düşmanınız, benim değil– Bozen’den Sirakusa’ya kadar özgürce

uçabiliyor, ama tek bir Alman uçağı bile İtalya göklerinde gündüz gözüyle uçmaya cesaret edemiyordu. 20. ve 21. hava tmenlerinin stratejik durumuna gelince, bir yıl süreyle Belçika ve Danimarka'da sıkı bir biçimde eēitilmiř, görev bilinci içindeki genç askerlerden oluşmuş, tam teçhizatlı, yarı motorize, saldırı ve taktik topçu birlikleriyle desteklenmiş birliklerdi ve kısa bir süre önce müttefiklerin başarılı bir yarma savaşı verdikleri bölgede sahneye çıkmak zorundaydılar. Tmenler geldiēi sırada, güney cephesinin kurmayları Roma'nın ve güney İtalya'nın kaybedildiēini biliyorlardı. General Kesselring, işin başındayken ne düşünmüştü bilmiyorum. Belki de bir karşı saldırı başlatacaktı (O sıralar bir hava keşfi yaptırabilseydi, aklından bile geçirmezdi bunu). Ama tmenler bölgeye vardığı sırada, onun için, bu birlikleri geri çekilişin ardını korumakla grevlendirmekten başka yapacak bir şey yoktu. Bu nedenle de tmenlerin altın deēerindeki aēır ve yarı aēır silahlarını Arno'da alıkoyup, onları "süvari bölükleri" tarzı, yalnızca tüfek ve makineli tüfeklerle silahlandırılmış piyade alayları gibi, sıkı gece yürüyüşleriyle güneye gönderdi. Böylece Almanya'nın o sırada elindeki savaşa tam hazır en iyi iki tümenini  gün içinde kaybetti. Çünkü birlikler Viterbo ve Grossetto'ya doēru bir yelpaze gibi açılıp yayılan bir Amerikan tank tümeninin (Memleket: Teksas, Birlik işareti: Siyah zemin üstüne kırmızı boēa başı) ortasına düştüler ve neredeyse iki taraftan da tek kurşun atılmadan, "cebe giriverdiler".

Bunun için General Kesselring suçlanamaz. Tam tersine, bu yanlış karar her iki tmendeki askerlerin oēunun hayatını kurtarmış oldu. Yine de onu, güney cephesindeki durumun ışığı altında, General

Mark Clark'ın karargâhına gidip çatışmaların sona ermesi için görüşmeler yapmadı diye suçlayabiliriz. (Hitler'in elinden mareşallik rütbesi almayı reddeden tek Alman subayı General Ludendorff oldu.)

Daha önce de dediğim gibi, o, savaş alanlarının bir sanatçısıydı (Bir savaşın ne zaman kaybedildiğini bilirdi o).

Gelişimizden iki gün sonra, doğal olarak arkadaşlarımda bir değişiklik olmuştu. Gece önümden geçerlerken ay ışığının aydınlattığı yüzlerinden bunu okuyordum. Bakışları donuktu ve bitkin durumdaydılar, ama kuşkusuz akılları hâlâ, Pisa yakınlarında bir yerlerde bıraktıkları saldırı toplanıyordu. Çok güzel silahlardı bunlar ve askerler, bunlar ve uzun namluların yukarıya dikildiği tankların eşliğinde bir saldırıya geçemeyeceklerini biliyorlardı. Artık öyle oldu ki, gündüzleri saklandıkları mevzilerden, tepelerinden kuzeye doğru uçan düşman filolarını dikkatle ve hayranlıkla izlemeye başladılar. O gün hâlâ bir zafere inanıyorlar mıydı bilmiyorum. Ama en azından bunun için dövüşmeye hazırdılar. Onların hatırı için firar etmese miydim yani? “Silah arkadaşlığı” hatırına “sürünün içinde” mi kalmalıydım? Gülünür buna. Onlardan ayrılmak kolay oldu. Harika bir anarşizm duygusuyla bu sürünün etrafında dolandım. Onların, yok oluşun herhangi bir biçimine doğru koştuklarını biliyordum. Bu yok oluşu paylaşmayacağımı biliyordum: Ya bu işten kendimi sıyrıracaktım ya da kendime özel bir yok oluş hazırlayacaktım. Bu konuda, “arkadaşlardan” biri ile bile konuşmak mümkün değildi. Ele verilmeme konusunda pek emin değildim herhalde. Bu rizikoya tek başıma girmeliydim. Bu genç insanlardan hiç olmazsa bir tanesini yanıma çekebilseydim, beni sarmalayan bu

kibir yok olacaktı. Ama içimde o harika anarşizm duygusu ve kibir vardı. Hem General Kesselring'in kararlarını hem de çevremdeki sıradan askerlerin davranışlarını küstahça eleştirebiliyordum. Bu duyguyu bugün bile hâlâ taşıdığım için üzgünüm. Durumu en iyi değerlendiren bendim.

Çok kötü bir isim hafızam olduğu için, burada saymam gereken bir sürü askerin adını hatırlamıyorum. Çünkü onların bu dediklerime olan itirazları ta uzaklardan buraya kadar geliyor. Kaldı ki, onların itirazlarını seslendiren de yine benim. Onlar susarlardı. Tıpkı o hiçbir zaman konuşmayan, bir teşekkür de beklemeden, kurmak için gizlice ve biteviye didinip durduğum saldırı teçhizatımı bir-iki hareketle talimatlara uygun hale getiriveren onbaşı gibi. Buna karşılık, o da benim gibi haberci olan ve savaştan sonra okula devam etmek isteyen Werner adlı bir askerle uzun konuşmalar yapmıştım. Onunla edebiyat ve sanat üzerine laflıyor, geceleri geçtiğimiz yerlere ilişkin –sanat tarihi hakkında bildiğim kadarıyla– kısa açıklamalar yapıyordum. Küçük kaçamaklardan hoşlanıyordu. Mesela bir sabah, yorgunluk dayanılmaz hale geldiğinde ve birliğimizde küçük gruplaşmalar ve kopmalar başladığında, hasadı yeni yapılmış ve ürünü ortaya toplanmış bir buğday tarlasını işaret etti. “Burada bir-iki saat dinlenir, öğleden sonra da ötekilere yetişiriz”. “Ama uçaklar,” diye itiraz ettim, “gündüz vakti yolda ilerleyemeyiz ki!”. “Boşver,” diye yanıtladı, “Yalnızca iki kişiyiz. Paçamızı kurtarırız”. Demetlenmiş sapların üzerine uzandık, yine demetlerle örtünüp hemen uykuya daldık. Huzursuz bir uykudan sonra, saat ona doğru hafif bir baş ağrısı ile uyandık. Gökten motor seslerinin uğultusu geliyordu, ama görünürlerde henüz uçak

yoktu. Bisikletlere atladık. Güneşin sıcağı kafamıza dipçik darbeleri gibi iniyordu. Yol bomboştu. Üzerine geçici bir köprü kurulmuş bir dere ile ayrılan Maremmen Ovası'ndaydık. Tam köprüye varmıştık ki, uçakların uğultusunu duyduk. Ne kadar yakında olduklarını bilemiyorduk, çünkü yüksek ağaçlar görüntüyü engelliyordu. Oraya nöbetçi olarak bırakılmış bir istihkâm eri, “Çabuk inin, köprüden aşağı!” diye bağırdı. Elimizden geldiğince hızlı sürüyorduk. Sonra bir dizi parıltı görünce kendimizi yolun kenarındaki çukura attık. Bir yandan yolda bıraktığımız bisikletleri görmemelerini dilerken, bir yandan da çukurdaki ıslak toprağın ve otların kokusunu duyuyorduk.

Kemerlerimizdeki miğferleri çözüp kafamıza geçirdik. Ama uçaklar, yani diyeceğim, uçakta oturan adamlar, hedef olarak köprüyü gözlerine kestirmişlerdi ve bombaları öyle bıraktılar ki, yolun, köprünün öte yanındaki kısmına düştü. Dumanlara ve havaya fışkıran toprağa bakarken rahat bir nefes aldık. Tehlike tamamen geçinceye kadar da yol kenarındaki çukurda bekledik. Sıcaktan bayılacak bir hale geldiğimiz sırada yaşadığımız bu zorunlu dinlenmenin tadını çıkardık. Werner, “Hadi, devam,” deyince, zorlukla yerimizden doğrulduk. Yani “arkadaşlar” vardı. Onlarla sanattan konuşur, yol kenarlarındaki çukurlara kendinizi atabilirdiniz. Paket yaparken, lastik tamir ederken, namlu temizlerken yardım ederlerdi. Birlikte nöbet tutulur, birlikte şarap içilirdi (Artık zor bulunuyordu. Çünkü ordular İtalya'nın tüm şarabını son damlasına kadar içmişlerdi. Hem, yenik bir orduya kim gönülден içecek verirdi ki). Belki de -hâlâ düşünüp durum- görünüşte olanaksız olanı deneyip onlardan birini kendi tarafıma çekmeli, benimle birlikte gel-

meye ikna etmeliydim. Güvenilirliklerini sınamalı, özgürlük düşüncesinin tohumlarını hiç olmazsa bir tanesinin yüreğine serpmeli miydim? Örneğin Werner'in yüreğine?

Maremmen'deki o olaydan sonra benim kaçışım da başladı, Werner'in beni izlemesi de. Bana bakıyor, niyetimi seziyor ve susuyordu. Onun bu suskunluğunu bozmalı mıydım acaba? Onu, ona ait olmayan bir eyleme özendirebilseydim. Ama bu benden kaynaklanan bir eylem olurdu. Sanırım insanları ikna etmeyi her zaman reddedeceğim. İnsan, onlara sadece aralarından bir seçim yapacakları olanakları göstermeli. Bu kadarı bile yeterince küstahça bir şey, çünkü bir başkasının ne türlü olanakları olduğunu kim bilebilir? Bir başkası, yalnızca biri değil, üstelik asla anlayamayacağımız bambaşka biridir. Onu sevmenin dışında. Ben arkadaşlarımı hiç sevmedim. Bu nedenle de kimseyi ikna etmeyi denemedim. Bunu şimdi de yapmıyorum, bu kitapla da denemiyorum.

Bu kitabın tek işlevi, belirsiz bir rotayı izlediğimi, belirli bir anda, hayatıma anlam verecek bir eylemi seçtiğimi, o andan itibaren bunun, benliğimin tekerlerinin döndüğü bir dingil haline geldiğini anlatmak. Bu kitap gerçekten başka hiçbir şeyi anlatmayacak, tümüyle özel ve öznel bir gerçeği. Ama eminim, her özel ve öznel gerçek, eğer gerçekten de doğruysa, nesnel gerçeğin tanınmasına yardımcı olacaktır.

Her şey, şimdi kitapta yazdığım gibi, önümden konvoylar geçerken ve mutfak kamyonunu durdurup da sırt çantamla bisikletimi aşağıya atmalarını istediğim sırada düşünüp tasarlayarak olmadı. Mutfak erlerinden biri, onları aşağıya sarkıttı ve ben bir an için yolda tek başıma durdum, çantayı seleye bağlayıp lastikleri kontrol ettim. Hayır, öyle

düşünmedim, ama benim anarşi duygum, Danimarka meraları ve Thüringer sonbaharı ve İtalyan mehtap gecesi duygularım vardı ve sürekli açıklıktaki doğayı, bulutları, uzaktaki sesleri, iki büklüm kulak kabartmayı, katırtırnakları üzerinde uyumayı, sessiz hayvan bakışlarını ve bir tutsaklıkla öteki tutsaklık arasındaki özgür saniyeleri düşünüyordum. Ve üstelik politik konumumun da farkındaydım. Benim devrimci gençliğimi boğmuşlardı. Tıktıkları toplama kampından az biraz zararla ben kurtulmuştum, gençliğimin yoldaşları değil. Gebhard Jiru ve Josef Götz ve Willi Franz ve Josef Huber, Dachau’da ve Hans Beimler İspanya’da öldürülmüşlerdi ve Komünist Parti’nin bu elit kişileri öldürülmüşken Nasyonal Sosyalist Parti’nin elit tabakası hâlâ hayattaydı. Komünist Parti’den elitlerin birkaçı ile “aparatçıklar”lar kalmıştı geriye. Az bir bölümü İspanya’da ölmüştü ve –Allah’a havale ediyorum, zaten havale edecek başka kimse de kalmadı– bir kısmı da Rusya’da.

Komünist Parti’yi işte böyle boka çevirdiler ve özgürlüğün ve devrimin partisinden aparatçıların, bir öndere körü körüne iman edişin ve faşist savaşım yöntemlerinin egemen olduğu bir parti yarattılar. Böyle olacağı belliydi, çünkü Parti, daha baştan insan özgürlüğünü inkâr eden bir öğretiyi benimsemişti. Ama bu yanlış öğreti, terör yoluyla gözle görülür bir gerçekliğe dönüştü ve partinin sağ kalanları dogmaların terörüne boyun eğmek zorunda bırakıldılar.

Silah arkadaşlarımı, onların uğruna savaşırken öldürülen yoldaşlarımı sevdiğim için sevemedim (Yoldaşlarıma sadık kalmanın bir biçimiydi bu). Onlar Parti’nin içine ederken, savaşkan gençliğimin anlamını da söküp aldılar ve beni içedönüklülüğe sürüklediler. Sanki yıllarca bir tuvaletin üstü-

ne tünemiş gibi, ruhumun alüvyonlu adaçığında* yaşadım. Elimde yalnızca sanatın estetiği ve özel yaşamım vardı ve bunu, bir askere alınma emriyle yok ettiler. Onlar için silaha sarılmak mı? Hem de, belki hayatımı değiştirebilecek –Bu umudu zayıf da olsa içimde taşıyordum– bir ordunun askerlerine karşı? Bunu düşünmek bile saçmalıktı.

Politik durumumdan böyle bir sonuç çıkarmıştım anlayacağınız. Altı hafta sonra Hitler’in hemen yanibaşında bir bomba patlayacağını da bilmiyordum henüz. Benim kendi özel 20 Temmuz’um** 6 Haziran’da başlamıştı bile.

Özgürlüğü, akıllı general Speidel’in bile –ki kendisi özgürlük söylevlerinin şampiyonu, ama özgürlüğü çığnemenin ustası olmakla ünlüydü– bana çok göreceği özgürlüğü seçtim kendime. Speidel, Batılı güçlerin İtalya’ya çıkmasıyla ilgili olarak şöyle yazmıştı kitabında:

“O da biliyor ki (burada kastettiği General Rommel’di), böyle bir girişim (burada da Batılı güçlere ateşkes çağrısını, yani firarı kastediyor) metafizik bir sorumluluk olarak, yalnızca buna muktedir, haklı ve görevli olan Führer tarafından yapılabilir. Böyle bir konuma sahip olmayan subaylar ve erlerden bir tanesince bile değil.”

Ben, o “bir tanecik asker” olmama karşın, böyle bir konuma ve görüşe sahiptim, hem de tüm metafizik ve akılcı sorumluluklarımla birlikte. Bisikle-

* Burada yazar Hallig sözcüğünü kullanıyor. Kuzey denizine özgü bir jeolojik oluşum. Denize dökülen ırmakların taşıdığı alüvyonların sığ bir yerde aşırı birikerek oluşturduğu fazla yüksek olmayan ada anlamında. –çev. n.

** Hitler’in, kendi karargahındaki toplantı odasında, Albay Baron von Stauffenberg’in yerleştirdiği bombadan yaralı olarak kurtulduğu suikast girişimi. –çev. n.

timin tekerleklerini gözden geçirdim. İyi durumdaydılar. Seleye kurulup tekerleklerin altımda dönüşünü dinledim. Birliğim çok çabuk hareket etmişti ve onlara yetişmek için acele etmeliydim. Tam sahil yoluna saparlarken Werner'e yetiştim.

Aurelia yolu boyunca gece ricatındaki birliklere ters yönde ilerledik. Dolunayın altında Ligurya Denizi gümüşten bir kalkan gibi parlıyordu. Yalnızca geceler böyle kemik beyazı aydınlık olabilir. Üzerine ay ışığı sürülmüş kemik beyazı ve koyu, ama çok koyu lacivert dev gölgelerinden, ağaçların baygın akasya kokuları geliyordu. Ve dolunayın altında, akasya kokuları arasında, yol boyunca, Aurelia yolu boyunca, mehtap ve tozla birlikte saçları rüzgârda uçuşan askerlerin, tankların kapağından çıkardıkları başları kemik beyazına boyananların kuzeye yönelen bakışlarına, gök gürültüsünü andıran komutlar, vahşi, iç bayıltıcı palet gıcırtiları eşlik ediyordu. Dördüncü ordunun, yenilen ordunun uğultusuydu bu.

“Tiger tankı,” dedi Werner bana, içimden geçenleri paylaşır gibi. Ayışığında ve tozun altında beyazlamış yüzü, burnunun koyu gölgesi ve çene siyle başını salladı, dolunaya doğru.

“Tiger tankı,” dedi Werner bana ve ben de ona “motorize piyade,” ve o “ağır toplar,” ve ben “uçaksavarlar,” ve o “pionire,” dedi ve ben “Ari,”.

Gidona bağladığımız miğferler, tekerlekler döndükçe takırdıyorlardı, ilerleyiş, düzenine uygun olarak ve geri çekiliş akasya kokuları arasında sürüyordu. “Hepsini geri götürüyorlar,” dedi Werner. “Buradaki savaş harika bir şey,” dedim. Ne yazık, diye düşündüm, şöyle şahane bir savaşta ben de olsaydım keşke. Görüldüğü kadarıyla bu koşullarda bu mümkün değildi.

KORKU

İKİNCİ GÜN SABAH, konakladığımız villanın bahçesinde tam tıraşımı bitirmiştım ki, elinde temizlik malzemeleri ile üsteğmen çıkageldi. Verdiğim selamı görmezden gelip yıkanmaya koyuldu. Bahçedeki çeşmenin büyük, kahverengi mermerden bir havuzu vardı. Ön yüzüne eklenmiş bir zümrüdüanka kuşunun başından sular fışkırıyordu. Bir saray yavrusunun iç avlusundaydık.

“İtalyancayı nerede öğrendiniz” diye sordu. Kısa boylu, esmer, sevimli ve tehlikeliydi. Danimarka’dan yola çıkarken birliğimize yaptığı konuşmayı şöyle bitirmişti:

“Düşman karşısında peşimden gelmeyen olursa, bilsin ki tabancamda altı kurşun var.” Böyle biriydi Üsteğmen Meske.

“Barış zamanı bir-iki kez buralarda bulundum.” diye yanıtladım. Bir kelime bile daha etmemeli diye düşündüm, Heini* sandığından daha fazla şeyler gördüğümü bilmemeli.

“Duydunuz mu,” diye sordu, “İngilizler, Afrika’daki İtalyan kaçaklarının pantolonlarının kıcını kesip birliklerine geri gönderiyorlarmış.” Yanıtımı

* Heini. Heinz adının değişik söylenişi. Halk dilinde küçümseme. —çev. n.

beklemeden ekledi: “Hiç öğrenemeyecek bunlar savaşmayı.”

Suyun şırıltısı, şef kafasını altına tutup döke saça yıkandığı anlarda kesiliyordu. Bir yandan çene mi perdahlıyor, bir yandan da göz ucuyla onu kesiyordum. Bir süre sonra, “Etraf biraz sakinleşsin, onbaşılığa terfi ettireceğim sizi,” dedi.

“Bu iş oldu,” diye düşündüm. Niyetim sezilmemişti. “Çok teşekkürler, üsteğmenim!” diye bağırdım. Şef başını salladı.

Tıraş takımlarımı toplayıp parkta dolanmaya başladım. Benzerlerini yalnızca Villa d’Este’de gördüğüm servi ağaçları vardı. Aralarından güneş ışığının sessizce süzüldüğü kara yeşil ağaçlardı bunlar. Yolun iki yanında böğürtlen çalılıkları büyümüştü. Sarmaşıklar duvarların ötesine taşmışlardı. Ağaçların altında askerler uyuyordu. Yaz melteminin ninni gibi geldiği bir uyku sarmıştı bedenlerini. Duvarın ötesinden bakınca tepeyi kaplayan zeytin ağaçları ve çıplak, tozlu yol uzanıyordu. Soldaki tepenin arasından bir parça deniz görünüyordu. Mavi ve dingin, bir başına, sanki sularını şimdiye dek hiçbir geminin omurgası yarmamış, yüzeyi kayraktaşını andıran, dünyanın bittiği yerde bulunan deniz buymuş gibi. Denizden doğru gelen bir uçak filosu doğuya uçarken, kuzey yönünde ilerleyen dokuzlu bir uçak grubuyla karşılaştılar. İki grup da otomatik olarak, birbirlerine hiç ilişmeden yollarına devam etti. Altlarında başakların dalgalandığı tarlalar, birbirlerinden uzak ara büyüyen zeytinler, fıstık ağaçları bırakıp gittiler ve geride Etrüsk toprağı, geçmişinin ıssızlığı ile baş başa kaldı. Bu bölge insanda bir korku duygusu yaratıyordu.

Bir zamanlar orduda kullanılan argosuyla, “petkam sıkmadığı” için firar etmedim ben. Belli ki bu-

nu insan, ölümle karşılaştığında yapar. Hem zaten ben Wehrmacht* sözcüğü yerine, ordu, birlik, askeriye gibi sözcükler kullanmayı yeğlerim. Zaten tarihi bir saçmalıktı bu Wehrmacht sözcüğü. Savaş başladığında, yani iş ciddiye bindiğinde, bu Wehrmacht kararlı bir biçimde birliklerini saldırıya geçirdi, cephe düzenlemeleri yaptı, ardından da düşmanın ilerleyişini geciktirici direnişlerde bulundu. Yani uzun sözün kısası, iki sözcükle anlatacak olursak; sopayı yedikçe kaçıyordu. Hemingway'in, İngiliz Generali Montgomery için söyledikleri büyük ölçüde Wehrmacht için de geçerliydi: "Monty'nin harekete geçmesi için bire onbeş üstünlük gerekirdi, ama yine de harekete geçmek için gecikirdi."

Yani ne savunma ne de güç vardı ortada. Ama savaşmanın anlamsızlığını ta yüreklerinde duyan milyonlarca yürekli erkek. Savaşta olduklarında –ki çoğu zaman iyi savaşmışlardı– bunu ya tehdit altında ya da onurlarını kurtarmak için yapıyorlardı ve onurlarını kurtarmaya da mecburdular, çünkü karşı tarafın salakları galip gelmişti ve kayıtsız şartsız teslim talebiyle üzerlerine doğru geliyorlardı.

Alman askerleri onurlarını korumuşlardı, ama son savaşta hiçbir zaman bir Wehrmacht olmamıştı. Yalnızca savaşmak için en ufak bir istek duymayan milyonlarca yalnız ve silahlı insan vardı. Aralarında dolandığım sürü ise bunun tam bir istisnasıydı. Ve özellikle böyle bir grubun –kulüp mü demeliyim– neredeyse tümüyle düşman eline düşme-

* Wehrmacht, 1935-45 yılları arasında Hitler dönemi Almanyası'nda orduya verilen ad. Almanca Wehr (savunma) ve Macht (ordu ya da güç) kelimelerinden oluşuyor. Yazar bir kelime oyunu yapmak istemiş. –çev. n.

si, tarihsel içgüdünün gülünç bir kaprisiydi. Evet ya, neredeyse tümüyle. Çünkü esir düşerlerken ben aralarında olmayacaktım. Tutsaklık anlaşmasında kabul edilen kayıtsız şartsız teslim, benim defterimde yazmıyordu. Kendi isteğimle gidecek ve böylece koşullarımı kendim koyacaktım (Demek istediğim, daha iyi muamele görmek değildi dileğim. Savaş sonrası dönemin politik koşullarıydı söz konusu olan). Meske'nin, teslim olanların pantolonlarının kış kısımlarının kesilerek açıkta bırakıldığı iddiası da bir saçmalıktı. Uçaklardan attıkları el ilanlarını okumuştum. İyi davranılacağından ve savaştan sonra herkesin en kısa zamanda evine dönebileceğinden söz ediyorlardı. Bu bir propagandaydı kuşkusuz. Ama şu kesik pantolon lafı da karşı propaganda değil miydi? Karşı tarafa geçmek ve şimdiki tutsaklığım ile sonraki tutsaklığım arasında uzanan insansız bölgedeki özgürlüğü yaşamak istiyordum. Çok eski günlerde de elde etmeye çalıştığım, kendi koşullarımı kendim koyma hakkını kullanmak için karşı tarafa geçecektim. Hiçbir zaman düşmanım olmayacak kişilere ateş etmek bana saçma geldiği için de karşıya geçecektim. Karşı tarafa kurşun göndereceğim bir namlu yoktu benim için. Ayrıca pisi pisine ölmekten, doğal olarak korktuğum için de karşıya geçmek istiyordum.

Şimdi en son cümleyi silebilir ve size, kaçarken inzibatlara yakalanarak kurşuna dizilmek gibi çok daha kötü bir olaydan bile korkmadığımı söyleyebilirim. Böylece, kitabım, aslında küçük bir kahramanlık öyküsüne dönüşür.

Ama bunun gerçekle örtüşmemek gibi küçük bir sakıncası olurdu. Tabii ki, planlarımı yaparken yakalanma tehlikesini aklımdan geçirmiştim. Ama inzibatların yarattığı endişeyi bir an bile bir korku

olarak algılamadım. Kararım, bende hiçbir zaman korkuya dönüşmeyecek bir cesaret yaratmıştı. Açık konuşmak gerekirse, karşı karşıya bulunduğum tehlike ve göze aldığım risk, bende tarifsiz bir tasesizliği içeren bir ruh hali yarattı.

Buna karşılık, dediğim gibi, savaşın o kanlı ortamına iyice bulaşma olasılığı, bende adına korku da denebilecek içgüdüsel bir tiksinti yarattı. Demek istediğim, hiçbir zaman panik içinde bir dehşet yaşamadım. Firarların çoğu, özellikle de toplu firarlar, örneğin Kuzey Afrika'daki İtalyan askerlerinin, ölüm korkusundan değil, yaşama isteğinden kaynaklanır. Yani insan, ancak karşı konulmaz biçimde ölüm istemiyle yanıp tutuşursa öldürür kendini. Yaşamla ölümün söz konusu olduğu bir savaşa giren insan, sonunda ölümü seçiyor demektir, çünkü yaşamı hesaba katamaz: O potansiyel bir intiharcıdır (İlla da yenmek, dolayısıyla öldürmek için can atan o hayvan ruhlu savaşçılardan söz etmiyorum. Onlar potansiyel canilerdir). Schiller, bir savaşçının onurunu ölümle göz göze gelmenin yücelttiğine değinirken haklıydı. Bir asker kaçağının onurunu yücelten ise, insanı özgürleştirmeyen, tam tersine bakanı taş kesen Medusa'dan, ölümden gözlerini kaçırmaktır.

Bilinçsiz korkuyu hayatımda bir kez, 1933 sonbaharında, ikinci kere tutuklandığımda, Münih'teki Gestapo karargâhındaki bir hücrede yaşadım (Belirli bir şeye karşı duyulan). Endişe ve onun en son derecesi olan dehşet duygusu insana dışarıdan gelirken, (belirsiz olana duyulan) korku daha en baştan insanın içindedir. Korku gibi cesaret de insanın doğasında vardır. Bunların ikisi arasında da, insanın diğer özellikleri olan sağduyu ve tutku yer alır. Korku ile cesareten birini seçme kararı da bu

ikisinin arasında oluşur. Ânın çok küçük bir parçasında verilecek bu karar, insanın sahip olduğu mutlak özgürlüğün belirtisidir. Özgür değildir insan eylem anında, çünkü eylemi gerçekleştirirken, içinde kendi doğasının dönüştüğü o eski gerilimi de yeniden yaratır. Bu gerilim, yalnızca düşünmekle uygulamak arasındaki bir nefeslik anda ortadan kalkar. Biz, çok küçük zaman parçaları süresince özgürüzdür. O çok değerli zaman parçalarında.

Kitabımın tek bir amacı var: Özgürlüğün tek bir ânını tanımlayabilmek. Ama onun işi, insanın büyüklüğünün yalnızca o anlarda ortaya çıktığını söylemek değil. Özgürlüğün bir an bile yaşanmadığı bir yaşam da olasıdır, ama bu, onun değersiz olduğunu göstermez. İnsanın değeri, cesaret ve korkuyu, sağduyu ve tutkuyu yok edilmesi gereken zıtlıklar değil, aksine, kendisinin içinde yüzdüğü bir gerilim alanının kutupları olarak görmesinde yatar. Tek bir tanesini bile kesip atsanız tüm ruhun öleceği bu insanî özellikler arasında ölümüne bir düşmanlığın egemen olması düşünülebilir mi? İçlerindeki korku veya cesareten ya da sağduyu veya tutkudan herhangi birini kurdukları için –bedenleri gelişse dahi– yaşayan birer ölüye dönüşen kaç kişi vardır dersiniz bu dünyada? Özgürlük, yalnızca bir olasılıktır ve bunun gerçekleştiren şanslı demektir; yeter ki bunun için yeteneği olsun.

(Demek istediğim, yalnızca korku ve endişeden söz eden, tasasızlığı, serüven özlemini ve cesareti akla getirmeyen bir düşünce, insanı köleliğe götürür. Medusa'nın başındaki ölüme diker gözlerini ve taş kesilir.)

Özgürlüğe meyilli özelliklerimiz, ruh halimizin eterimsi buğusunda yüzerler. Ruh halimizin bize aktardığı, yaz sağanağının ardından gelen boğucu

sıcaklık ya da alize rüzgârları olmadan, mazot koku-
su ya da bir park gezintisinin yarattığı duygular
olmadan, cesaret ya da korku, sağduyu ya da tut-
ku bir anda ölü gibi yere yığılırdı. Bizi çevreleyen
şey, eterimsi olduğu kadar estetik de olan, o buğu-
lu ruh halimizdir. Schleissheim Parkı... Ruh halimi-
zin açığa çıkarttıklarından yaparız sanatı.

Sanat, ilham perilerinin işi değildir; şiir yaz-
mak, resim yapmak, gitar çalabilmek de değildir.
Sanat, arka balkonda durup, karşı blokların pen-
cerelerine bakarak, alt katta Bayan Schneider'in
yıkadığı bulaşıkların şakırtılarını işitirken, dayan-
dığımız paslı balkon demirinden duyumsadıkları-
mızdır. Sanatın beceri ile şu kadarcık olsun ilgisi
yok. Öyle olsa, Krefeldli tekstil fabrikatörü Rein-
hard da, Wilhelm Furtwaengler'in dayanılmaz bir
ağırbaşlılık ve duygusuzlukla yönettiği "Freisc-
hütze" uvertürünü dinlerken birkaç açık, net ve
değerli düşünce üretebilirdi.

Ve bir ressam ile bir teorisyen, bir Schwabing
resim atölyesinin son derece acıklı loşluğunda, te-
sellisiz bir açlık duygusuyla soyut ve somut sanat
üzerine tartışa dursunlar, birkaç sokak ötede bir-
kaç çocuk, Richard Ott adlı bir adamın verdiği kâ-
ğıtlar, boyalar ve fırçalarla oyun oynarken, yaşam-
larını besleyen ruh hali de görünür hale gelir.

Ruh halimizi, yaradılışımızın soluduğu havaya
dönüştürebildiğimiz sürece hepimiz birer dahiyiz.
Sadece yetenekliler ve yaşayan ölümler var bu dünya-
da. İsterdim ki, istatistik kurumları, nüfus sayımla-
rında, halkı bir de "dahiler" ve "yaşayan ölümler"
olarak saymayı denesinler.

Ama ilham perileri birer simgedir, yani gerçeğin
yedekleri. İlham perileri simgeci yazarların, simge-
ci ressamların, bestecilerin kapak kızlarıdır. Estetik

egemen odalara, bunların taşbaskısı kopyaları asılırken, Lockheed Havacılık şirketinin Kaliforniya, Burbank'taki bir ofisinde, ilham perilerinden tümüyle habersiz bir uçak mühendisi olan Dick Barnett -bu büyük mühendisinin gerçek adının ne olduğu kimseyi ilgilendirmez-, F-94 tipi jetlerin tasarımıyla uğraşıyordu.

Bunu her şeyden önce ince hesaplara dayandırıyor, yani mantığından yararlanıyordu, ama böyle bir biçim yaratmak yalnızca tutkunun yardımıyla olurdu ve bu tasarım, Barnett'in göğsünde gizli bir savaş sürdüren cesaret ve korkaklığın titreşen bir dışavurumuydu ve bütün bunları yaparken de sonuç hiç de belli değildi, öyle de çıkabilirdi böyle de. Tek bir küçük hareket ve düşerdi uçak. Barnett'in ruhunda yanlış bir yöneliş ve jet uçağı F-94 tamamlanamamış bir sanat yapıtına dönüşürdü, gerçekte olduğu gibi olmazdı. Üstüne üstlük, Barnett'in hiç farkında olmadığı Burbank'ın genel havası, sabah Lockheed hangarlarına giderken uğradığı benzin istasyonundaki bidonların belirli tondaki kırmızısı ya da geçen gece sinema dönüşü arabadan inerlerken sokak lambasının ışığı altında farkına vardığı karısının boynundaki kırışıklıklar.

Milyonlarca ruh hali, doğal yapımızın soluduğu nefes, özelliklerimizin içinde salındığı şu çabucak buharlaşan element... Ruh hallerimizin kaynağı ya hiçliktir ya da Tanrı.

İnsan resmi ile ilgili taslağım bu benim. Değişiklikler yapılabilir. Filozof kafalı biri değilimdir ben. Bir yazarın görevi tanımlamaktır. Filozofların yaptığı gibi, insanı yorumlamak yerine, insanı tanımladım ben. Tanımlamaktan korktuğum için tanımladım. Bizim korkumuz; canlı kalmak istediğimiz sürece yok etmememiz gereken korkumuz.

Örneğin dört yıl önce, savaş başladığı sırada, Limburg'un dibinde, Breisach'ın birkaç kilometre kuzeyinde, Ren Nehri'nin yukarı kıyısında Auwald Ormanı'nda yaşadığım korku. Fransız topçusu, her gün, Limburg'daki gözetleme mevzilerini belirli sayıda top ateşine tutuyordu. Beni aralarına alan bir bölük istihkâm askeriyle birlikte top uğultuları altında bekleyiyorduk. Hepimiz çok korkmuştuk, özellikle ilk defasında. Daha önce böyle bir şey hiç duymamıştık. Ciddi bir bombardıman değildi, hatta daha sonraları şu "vatan" dediğimiz yerlere yapılan gece bombardımanlarının yanında çocukça kalacaktı. Ama özellikle çok zararsız olduğu için, korku denen şey tam tamına gözlemlenebiliyordu.

Korku önce, ırmağın karşı tarafında, sık ormanların arkasındaki Fransız topçusunun, uzaktan, şiseden çıkan mantarinkine benzeyen atış sesini beklerken başlıyordu. Yaklaşan merminin ıslığıyla bu korku giderek büyüyor ve mermi bir an için tam üzerimizde durur gibi olduğunda, sanki yüreğimizi deşiyordu. Bu öyle bir andı ki, savaşta pişmiş çavuşlar bile, "korkmayın tehlikesizdir," demekten vazgeçiyorlardı ve o saniyelerde, diğer zamanlarda görmeye alıştığım ırmak kolu, gümüş yapraklı çalılıklar, üzeri beyaz bir balçık tabakasıyla kaplanmış batık tekne –ki korkumu unutmak için onlara bakmaya alıştırmıştım kendimi– görünmez oluyor ve onun yerine, gözüm, çizmelerimin çamurlu burunlarına takılıyordu ve ayaklarım onların içinde olmasına karşın, onlar benden ayrılıp ayağa dikiliyor ve siper kazmamın metaline yaslanıyorlardı.

Sonraları, sivrisinek bulutları ve yeşil bir sıcaklık içinde bütün bunlara alıştık. Ama orada özgürlük olası değildi. Korku ve cesaret arasındaki geri-

lim bir saniye olsun kesilmiyordu. Yaşamak için korkuyu yaşatmak zorundaydık.

Hayır, o sırada, 1940 ilkbaharında, Yukarı Ren’de, özgürlük dünyadan da benden de uzaktaydı. Firar etmek imkânsızdı ve ben zaten bunu istemiyordum. Ren Nehri’nin azgın sularını yüzerek geçmek imkânsızdı ve bunu başarsam bile karşı tarafta, yenilmesi kesinleşmiş bir orduyla karşılaşacaktım. Kötü olan, o zamanlar firar etmeyi bir kez bile istemememdi. Öylesine boktan bir durumdaydım ki, Almanların savaşı kazanacağına bile inanıyordum. O zamanlar, o kanal faresine bir şans tanımıştım. Bunu ne zaman aklıma getirsem, kendime lanetler savururum. Ama yine de korkuyu içimde besleyecek kadar aklım başımdaydı. Eğer korkumu yenip yok etseydim, cesareti ona üstün kılardım, duygusuz, ruhsuz biri olacaktım. “Donuk bakışlı” denir böylelerine. Kanal faresinin benden yaratmak istediği şey de buydu.

Savaşın daha sonraki yıllarında, kaçacağım güne kadar, yalnız korkumu değil, cesaretimi de korudum. Cesaretim kadar ödleliğim de olmasaydı kaçmaya kalkışamazdım.

Herkesin terk edip gittiği bomboş tarlaların uzandığı ovaya bakan Piombino Tepesi’nde ydik. Köprüdeki panikten sonraki ikinci gündü bu ve Werner’le birlikte Maremmen Ovası’na giden yola koyulduk. Öğlene doğru tepegözvari kuleleri, devasa Etrüsk duvarları arasında, Toskana Düşesi için yaptırılan sarayıyla birlikte Tarquinia göründü. Tepeye giden yol bir yılan gibi kıvrıla kıvrıla uzanıyordu. Gölgesiz yolun üzerindeki gök, sıcaktan kurşunî bir renge bürünmüştü. Öylesine sıcaktı ki, denizin bu yükseklikten kolayca görünmesi ve pek yakında olması gerektiği halde, onu ancak ha-

yal meyal seçebiliyorduk. Yalnızca batı yönünde, ölümcül bir beyaza eklenmiş yağmur bulutlarından gerçek yakınlığı anlaşılabiliyordu. Dağın eteklerinden kentin bulunduğu yüksekliğe kadar olan üç kilometreyi ancak iki saatte alabildik. Tam yukarı varmış ve çınar ağaçlarıyla çevrili bir meydana gelmiştik ki, yeniden bir uçak filosu yaklaşmaya başladı. Deniz tarafından geliyorlardı ve çok uzaktan bile seçilmekteydiler. Yüzlercesi, kendinden emin ve yavaş uçuşlarıyla yeniden anımsattılar korkuyu bize. Siper alacak hiçbir yer yoktu. Üstümüzden uçmalarına çaresizce katlanarak bir ağacın arkasına sindik. Yukarıda bomba kapakları açıldı ve biz demetler halindeki küçük bombaların birbirlerinden uzaklaşarak düşerlerken burgu gibi dönüşlerini, sınır törpüleyen ısıklarını izledik. Neyse ki, Tarquinia'nın ardında bir yerlere yollanan bombaların düşüş yönünde değildik.

Eğer içimde yalnızca cesarete yer verseydim, arkasına sindiğim çınar ağacının gövdesini sarmalayan, suluboya kıvamındaki lekeleri, ipeğimsi griyi, mat yeşili göremeyecek, sakın sakın bekleyecektim. Böylece onları, yaşama isteğimin bir arzusu olarak, bilinçaltımdan çıkararak, suluboyadan bir ruh hali olarak ruhuma yönelttim. Çünkü bir asker kaçağının onuru, anlamsızca ölmeme isteğidir. Gelecekte bir gün, ne zaman öleceğimi ya da ölmenin benim için ne zaman bir anlam taşıdığını bileceğim. Ama o sıralar henüz ölümün gözbebeğine bakmanın zamanı gelmediğini biliyordum ve bakışımı bombalardan ağaçlara doğru çevirdim.

Kentte görevli bir tabur habercisi, bizim bölüğün Tarquinia'nın 20 kilometre kadar güneydoğusunda, Monte Romano'da toplandığını bildirdi. Denizden gelip kara içine doğru uzanan caddeden

sessizce ve hızlı adımlarla yürümeye başladık; sıcağa artık alışmıştık. Yol ıssızdı ve tek tük rastladığımız çiftlik evlerinin duvarlarında güller açmıştı. Ekilmemiş tarlalardaki gelinciklerin kırmızısı gökyüzünün yakıcı beyazına doğru bir çığlık gibiydi.

Monte Romano'ya az kala, motosikletiyle şefin gelmekte olduğunu gördük. Durdu ve bize, "Tommy'ler Roma'da! Toplanma yerine yetişmek için acele edin! Gece yarısına kadar zamanımız var, sabahleyin düşmanla karşı karşıya geleceğiz!" dedi.

Hıyar herif, diye düşündüm, sen acele et, et ki düşmana yetişesin! Dilerim tam göbeğine bir tane yersin, sen ve şu senin altı mermili tabancan! Acele et ama bücür! Benim nereye gittiğime gelince, dedim kendi kendime, bunu hiçbir zaman göremeyeceksin.

Ve düşündüm: "O halde yarın."

YEMİN

HER ŞEY BEKLEDİĞİMDEN DE iyi gitti.

O gece saat 10-12 nöbetim vardı ve o nedenle de bölük tam gece yarısı uyandırıldığında, uykumun en tatlı yerinde kalkmak zorunda kalmadım. Kuşkusuz kimse uykusunu alamamıştı ve ilk gerginliğin ardından, hepimiz o kronik uyku sersemliğimize geri döndük. Girdiğimiz dolambaçlı ve etrafı tarla çitleriyle çevrili yollarda, tekerlekler bir karış toza gömülüydü.

Ayışığı, bu gece eskisi kadar parlak değildi. Vetralla'da Cassia yoluna çıktık, ama Viterbo'ya geri dönen konvoylarla öyle bir dolmuştu ki, ancak kaplumbağa hızıyla ilerleyebiliyorlardı. Zaten sonunda da yol tümüyle tıkanıp ve araçlar oldukları yere mihlandılar. Biraz sonra gün ağarınca ve uçaklar belirince ne olacaktı bunlara? Bizim bölük, ters yönde ilerleyen tek birlikti. Konvoylardakiler alaycı sorular soruyorlardı: "Sizler de nereye böyle?" Ve bu "sizler" sözcüğünü, iğneleyici bir tonda vurguluyorlardı. Eğer aramızdan bir işgüzar çıkar da, "İleriye!" derse, öfkeli sesler ya da kahkahalar yükseliyordu. Generallerin aksine, askerler yenilgiyi çoktan kabullenmişlerdi. Caddenin sağ tarafındaki dar bir şeritten ilerliyorduk. Gün doğarken, sağda beyaz bir yola girdik. İlk kez gün ışığında

ilerliyorduk ve uçaklar henüz gelmemiştir. Kavak ağaçlarının arkasından seçebildiğimiz mavi bir gölün yanından geçtik.

Yol giderek kötüleşiyordu ve yer yer sivri taşlarla döşeliydi. Bir yerde yokuş aşağı inerken, frenleri bilerek iyice boşlayıp, tekerleklerin taşlara sert bir biçimde çarpmasını sağladım. Arka tekerlek lastiğinin havasını koyverdiğini ve jantın yere değişini duyuyordum. “Buraya kadar,” diye düşündüm, hile tuttu.

“Lastik patladı,” diye bağıırıp bisikletimi sola çektim. Werner de beni izledi. Bir aksilik durumunda en yakındaki kişinin de kalıp yardım etmesi birliğin kuralıydı. En önde giden onbaşı, bir an başını bana çevirip, “Fazla oyalanmayın. Gündüz hedefimiz Vejano!” diye bağırdı. Şef, motosikletiyle ilerlerde bir yerlerde olmalıydı. Elimi çabuk tutar gibi yapıp, bisikleti ters çevirerek sele ile gidonun üstüne oturttum. Tüm birlik yanımdan geçti gitti. Son tekerleğin de ilerideki bir dönemeçte gözden kayboluşuna dek onları izledim. Kaldırdıkları toz bulutu da yeniden ıssız yolun üstüne çöktü.

Gerçekten de her şey yolunda gitmişti. Şimdi Werner’i başımdan savmalıydım. Arka tekerleğe eğilip patlak yeri aramaya koyuldu. “Taşlar girmiş olmalı,” dedi, “belki de bir sürü delik vardır. Bir kova suyumuz olsaydı delikleri saptardık. Bu durumda epey zaman alacak”.

“Git, ötekilere yetiş,” dedim, “ben başımın çaresine bakarım. Yarım gün benim tekerleğim yüzünden vaktini boşa harcayacaksın.”

“Hayır,” diye itiraz etti, “olmaz, seni burada böyle bırakamam”.

Huzursuz olduğunu, sürüye yetişmek istediğini biliyordum. Birliğin az sonra cepheye varacağını

–gerçekten de biz bir zamanlar “cephede” diye bir şeyin varlığına inanıyorduk– ve kendisinin o sırada orada olamayacağını düşünüyordu. Gerçekten ille de “cephede” olmak istiyor muydu, bilmiyorum, ama bazen bir başınalık nöbetleri geçirse de, her durumda sürüde kalmak istiyordu .

Birden, bana kuşkuyla baktığını fark ettim. “Bir yere kıvrılıp uyumak istiyorsun, değil mi,” diye sordu, “Ama bugün olmaz. Bugün ötekilerle birlikte olmalıyız”.

“Sen beni ne sanıyorsun?” diye suçlarcasına karşılık verdim. Yalan söylenecekse iyi söylenmeli. “Cayırtı koptuğunda yanlarında olmayacağımı mı sanıyorsun?”

“Eh, hiçbir zaman istekli olmadın ki.”

Demek ki birşeyler sezmişti. Ama hayal gücü, kuşkularını daha ötelere götürmeye yetmiyordu. Olsa olsa, birkaç saat uyumak istediğimi düşünüyordu. Ondan korkmama gerek yoktu.

“Tek başına halledeceğinden emin misin,” diye sordu. Yeniden sabırsızlandığını hissettim.

“Merak etme,” dedim, “bir yerlerden su bulacağım. Buralarda bir sürü çiftlik evi var”. Birbirimize karşılıklı yalan söylüyorduk; ikimiz de biliyorduk ki, yol kenarında çiftlikleri olan köylüler içerilere doğru kaçmışlardı ve gözden uzak yerlere yaptıkları samandan kulübelerde yaşıyorlardı. Çiftliklerdeki kuyular da kurumuştu. Beni hâlâ kuşkuyla süzüyordu, ama aklı ötelerdeydi. “Öyleyse ben devam edeyim ve senin lastiği yamamakta olduğunu bildireyim.”

“Tamam, öyle yap,” dedim, “Hemen arkanızdan gelirim. Bir saat filan gibi yine önde olurum”.

Bisikletine atlayıp fırladı. El sıkışmamıştık, ama dönemece gelinceye kadar ikide bir dönüp el sall-

dı. Ben de salladım. El sallayışımızda bir tür kutlama vardı, hem ikilemli hem kesinkes bir kutlama. Sonra yol ıssızlaştı. Boş, boş ve beyaz ve ıssız. Kolum düştü. Yalnızdım.

Silik bir figürdü Werner, hem yaşamımda hem kitabımda. Şimdi hayal meyal hatırlıyorum. İri yarı değildi, ama ufak tefek de değildi. Düz kumral saçları, sevimli geniş bir yüzü vardı. Savaştan üç yıl sonra bana gönderdiği mektupta, babası, 1944 yazından beri haber alamadığı oğlu hakkında bir şey bilip bilmediğimi soruyordu. Demek ki savaşta kaybolmuştu, zavallı çocuk! Ama babasına bir şey söyleyemedim, çünkü o günden sonra ne onu ne de birliği gördüm. Acaba benden ayrıldıktan sonra birliğe yetişebilmiş miydi? Belki partizanlar, belki de uçaklar. Acaba konuştuğu son insan ben miydim? Sanmıyorum, çünkü birlik bizden en fazla on dakika uzaktaydı.

En akla yakın olasılık, çatışma sırasında kendi birliğinden ayrı düşüp, kimseye sormadan tek başlarına bir yarma hareketine girişen başka bir birliğe sığınmasıydı. Vardır böyleleri Almanlarda, hem de çok. Bu gibi birliklerde her zaman bir-iki manyak bulunur. Etrafları düşmanla sarıldığında –onların düşmanı, benim değil–, gizleneceklerine, hemen ateş etmeye başlarlar. Ondan sonra gelsin kıyamet ateşi. Tüm birliğin yaşamı sazlıklarda son bulur ve bunlar köylüler tarafından üstünkörü gömülürler. Çünkü böyle bir çatışma aşamasında, Amerikalılar ya da Fransızlar ya da Polonyalılar ya da İngilizler ya da Faslılar ölümlerle zaman harcamak istemezler.

O zamanlar, örneğin Güney Umbria'daki o yolda değil de, tutsaklık günlerimde ya da savaşı izleyen yıllarda, Werner'in babasından gelene benzer

mektupları okuduktan sonra, Werner ve diğer birçoğunu birbirine bağlayan şeyin ne olduğunu düşünmeye başladım. Öyle bir bağ ki bu, hiçbirinin aklına sürünün içinde kalmaktan başka yapacak bir şey gelmiyordu. Bu, “sürüden ayrı kalmama”nın kendisiydi. Öyle bir sürü içgüdüğü ki, terör ve propagandayla birlikte kesintisiz olarak içine çekiyor ve Werner gibileri solgun ve silik bir hale getiriyordu. İnsan, neredeyse kendiliğinden bir dürtüyle, varını yoğunluğunu belirsiz bir arkadaşlık ve vatan savunması gibi kavramlarla ya da doğuştan bir savaşma istemiyle, bu kitlesel kadere adıyordu. Alman askerlerinin çoğu savaşta bir hayalperest, bir sarhoş gibi değil de büyülenmiş gibi davranıyordu; kim kötü bakışların hükmü altındaysa, artık hipnotizmacının gözbebeklerine bakamaz. Bilinci kapanır, yalnızca büyüyü hisseder.

Şunu sessizce kabul etsinler –ki ayıp bir şey değil–, konuyu saptırmak için sonradan kaçamak laflar da etmesinler: Nedeni, ettikleri yemindi. Gereğini yerine getirdikleri yemindi!

Tamam kabul, birçok subay için yemin bir sorun yarattı. Ama tüm savaş boyu, askerlerden, ettikleri yemin hakkında tek kelime edenine rastlamadım. Tartışılmayacak kadar kutsal bir şey olduğu için değildi bu.

Ben bu yemini, 1940 yılının güneşli bir mart sabahı, Rastatt’taki bir kışlada ettim. Öne çıkan eğitim bölüğünün ikinci sırasında, ötekilerle birlikte, kolum doksan derece havada şu metni okudum:

“Tanrı adına yemin ederim ki, Almanya’nın ve Alman Halkı’nın Führeri, Başkomutan Adolf Hitler’e kayıtsız şartsız itaat edeceğim ve cesur bir asker olarak bu yemini tutmak için her zaman hayatımı ortaya koyacağım.”

Bu sözcükleri, yüzümde tek bir çizgi oynama-
dan yinelerken, içimden bu kaba saba kanal faresi-
nin beni kendine bağlama çabasına gülüyordum.
Bu yeminin ne denli saçma olduğunu anlamak için
fazla kafa yormaya gerek yoktu.

Bu kanal faresinin yönettiği ülkede, askerlik
çağrısına uymayı reddeden kim olursa olsun ya öl-
dürülür ya da uzun yıllarını toplama kamplarında
geçirirdi. Aynı akıbet, bu kitlesel çekiciliğe kapılıp
asker olsa da, savaşın son dakikasında bile, yemi-
nini bozanın başına gelirdi. Yani bu yemini zor al-
tında ediyorduk. Karşı gelmenin bedeli ölümdü. Bu
nedenle de geçerli değildi.

Tanrıya inanmayan biri için zaten bu yeminin
bir etkisi yoktur. İnanan ise, yeminin onu en ileri
anlamda tanrıya bağlayacağını bilir. Bir adakta bu-
lunmak ya da yemin altında tanıklık yapmak bir
özgürlük konusudur (Bundan bağımsız kalabil-
mek, tanrı gerçeğinin, yemini bilimsel ya da bilim-
dışı yoldan yanlış sayması durumunda olasıdır).

Başka hiçbir yerde özgürlük ile bağlılık arasın-
daki diyalektik ilişki bu kadar güçlü değildir. Ye-
min kurumu, edenin özgürlüğünü olmazsa olmaz
koşul sayar. Yemin, ya dinsel bir edimdir ya da
anlamsız.

Askerlerin çoğu, ya tanrıya inanmıyorlardı ya
da ölüm ânı yaklaşınca ya da mutlak bir yalnız-
lığa düşünceye kadar, tanrının olup olmadığını sor-
mayan kayıtsız kişilerdi. Bu nedenlerle de Alman
askerlerinin çoğunluğunun yeminleri geçersizdi.
Führerleri de onlar gibiydi zaten. Tanrıyı inkâr edi-
yor ve her türlü dinsel inancı kovuşturuyordu.
Tüm diğer insanlar gibi, kendisinin de üzerini örten
o tanrısal merhamet yerine, dehşetle simgelenmiş
boş bir kavramı koymaya uğraşıyordu: Alinyazısı!

Yemini geçerli kişi, bunu açık bir bilinçle yerine getirmeye kararlı bir inanç sahibi olmalıydı. Böyle bir inançlı var mıydı? Varsa kördü ve büyük bir günah işliyordu. Çünkü tanrının hiçbir zaman bu kanal faresine saygı gösterilmesiyle ilgilenmeyeceğini bilmeliydi. Kafaları çalışmasa bile, bu şeytanî kanal faresinin tanrıya karşı geldiğini ve yeminin kutsallığını kirlettiğini sezmeliydiler.

Tanrıya inansın ya da inanmasınlar, hepsi de şaşkındı.

Babaları, dedeleri, bütün o önceki kuşaklar askerlik yemini etmişlerdi. Yemin ederlerken üzerlerine görülmez bir tabunun çöktüğünü, yemin denen o cam fanusun ötesindeki boşluğu fark edemediler. O fanusun içindeki hava, tarihin belirli bir noktasından sonra boşalmıştı.

Bu nokta Fransız Devrimi'ydi. Dünyanın tüm ülkelerinde tutucu partiler, küçümseyici bir edayla, zorunlu askerliği dünya tarihinin en devrimci olaylarından birinden aldıklarını söylediler. Bu doğrudu, doğrudu ama, büyük devrimden yalnızca bu ilkeyi aşırırken, temel özgürlükleri, eşitlik ve kardeşliği, dahası insan haklarının gözetilmesini olduğu yerde bıraktılar.

19. yüzyılın başından bu yana modern devletler, egemenlik bölgelerindeki erkekleri askerlik yapmaya zorladılar. Daha önceden de belli sınırlar içinde zorlama vardı. Ama, askerlerin nitelikleri zaman içinde değişse de, iş temelde gönüllülük ilkesine dayanıyordu; köylü piyadelerden Büyük Frederik'in hassa süvarilerine kadar. Köy kökenli piyadeler, gelip özgürce yemin ediyordu ve gönülsüz olanlara güven duyulmuyordu. Ama tüm erkeklere yönelik askerlik zorunluluğu, insana seçme şansı tanımadı. Silah altına alınmak için insanlar zorlanıyordu. Ne

var ki, bu zoraki askerlere, özgür piyadelerin ve süvarilerin eski yemini ettiriliyordu. Çoğunluğun tanrıya inandığı ve devletin başındaki kişinin, yani prensin, bu göreve tanrının iradesiyle geldiğini düşündüğü zamanlarda bunun bir anlamı vardı. Vatan kavramının genel kabul gördüğü, devletin en azından ilke olarak henüz bağımsız olduğu dönemde. Ama genel kabul gören ülküler yok olmuş, çoğunluk tanrıya olan inancını yitirmiş, hatırı sayılır bir azınlık da vatan düşüncesini yadsımişti. Geriye, bir bölüm insan için, mitolojik bir parıltı olarak görülen, bir başka bölümü içinse kabuğunun altından çağın emperyalist karakterini yansıtan bir iktidar kalmıştı. Bu süreç içinde, zorunlu askerlik uygulaması bir iktidar ölçüsüne dönüştü. Tarihin yalnızca bir tek ânında içerdiği anlamı da yitirmişti. İdealist bir coşkudan doğmuş, ama bir yüzyıl sonra bu idealizm bir illüzyona dönüşmüştü. Bir çavuşun her böğürüşünde, Napolyon'un takvimi ile 18. Brumaire Tarihi yeniden gerçekleşiyordu. Özgür savaşçıların dinsel içerikli yeminleri, baskı altındakilerin kutladığı, artık ölmüş bir inancın duvarlarında yankılanmak yerine, kışlaların boşluğuna haykırdığı bir şaman büyüsüne dönüşmüştü.

Bu nedenle de, tüm savaş boyunca, aralarında bulunduğum askerlerden hiçbirinin yemin hakkında bir söz ettiğini işitmedim. Kanal farelerinin bu saçma savaşı boyunca, her biri, zorunlu askerliğin ve bağlılık yeminin boğucu saçmalığını duymadı. Hitler'in yürüttüğü bu emperyalist ve ideolojik savaş döneminde, askerlik görevi ve yemini bir bağlılık sorunu değil, karşı gelinmez bir baskı olarak nitelendi. Bir dönem sona ermişti. Zorunlu askerliğin ve ettirilen yeminin temel insan haklarına ters düştüğü de ortaya çıktı.

Yaşam ile ölüm arasında savaşma kararını, özgür bir insan verebilir.

Bir yemin, inanan biri tarafından, inanan bir insana karşı edilir.

Geleceğin ordusu, ancak gönüllülerden oluşabilir. Böyle bir orduda, yemin etmek gerekli değildir.

Haksız bir saldırıya karşı savunma gereği ortaya çıktığında, bu ordu bir deve dönüşür. Savaş çıktığı zaman bir sürü gönüllü ona koşar ve düşmanın haksızlıklarının oluşturduğu görünmez bir partizan grubu da ona yardım eder.

İçinden böyle bir ordu çıkaran bir toplum, bir sürü savaşı yitirse, hiçbir zaman zafer kazanmasa da kuşkusuz geleceğin temellerini atacaktır. Yenilenlere, tarihi açıdan, yenenler gözüyle bakılacaktır.

Eski usul ordulara karşın, bu orduda insanlar, ne zaman isterlerse, temel insan haklarına dayana-caklardır.

Zorunlu askerlikte ve emirle ettirilen yeminlerde, insanlar, öz savunmanın en ileri biçimini seçebilirler: Firar...

İtalya'nın ortasında, ters çevrili bisikletimin yanında dikilip etrafı sarılmış bir hayvan gibi dört bir yanı gözetlerken, bunların tümünü bilmeyi çok isterdim. Ama belki bu iyi bir şey olmazdı. Tam eyleme geçeceğiniz sırada, işin doğru yanını, eğri yanını, tezlerini düşünmeye başlarsanız, bu bir handikap oluşturur. Ama karşı konulmaz bir zafer duygusuyla, kendime kazandırdığım bu özgürlüğü düşünerek etrafı kolluyordum. Bulunduğum yol bir tepeye doğru kıvrılıyordu. Pedala basıp zar zor yüz metre kadar tırmandıktan sonra, saklanmak için taze akasyalar-dan oluşan bir koruluğa daldım. Tam yoldan görülemez olmuştum ki, ilerideki büyük ricat konvoyuna yetişmeye çalışan birkaç araçla, birliklerinden ayrı

düşmüş bir grup piyadenin yoldan geçtiğini fark edip, bulunduğum yere iyice yapıştım. Biraz sonra uykuya daldım. Arada bir yol üstündeki hedeflere ateş açan uçakların gürültüsüne uyanıyordum. Öğleden sonra saat beş gibi yola devam etmeye karar verdim. Yanımda, son üç gündür firar için biriktirdiğim birkaç çikolata ile kek vardı. Onlardan yedikten sonra, bisikletin lastiklerini, hiçbir biçimde onarılmaz bir duruma getirene kadar iyice parçaladım. Caddeye dönüp bisikletimi iteklemeye başladım. Artık gökyüzünde neredeyse hiç uçak kalmamıştı. Yalnızca bir keresinde, yerde ateş açacak bir hedef arayan birini görünce, bir çalılığa kapaklandım. Yol o denli ıssızdı ki, sanki savaş da pazar tatili yapıyordu. Arada bir geri çekilen askerlerle karşılaşılıyor, ama selamlaşmıyorduk. Yalnız bir keresinde bir çavuş, kendisine hiç soru sormadan haberleşme aracının “ilerilerde” bir yerde parçalanmış olarak yattığını anlatarak, eliyle belli belirsiz güneyi gösterdi. “İleride,” diye ekledi, “Amerikalılar var, bir sürü Amerikalı”.

Durumu anlamak için, “Ama ileride bizim yeterince askerimiz olmalı,” dedik merakla. Benim birliği görmüş müydü acaba?

“Bisikletliler mi,” diye sorup, bisikletimi inceledi. Evet, ileride birkaç tane çılgın görmüştü. Yine belli belirsiz eliyle işaret etti. Düşman karşısındaki tek birlik neredeyse yalnızca onlardı.

“Aman acele et,” diye sıırttı, “et ki, senin sürü toplandığında sen de aralarında olasın”.

“İş o kadar da kötüye varmaz,” diye yanıtladım.

Çavuş anlamsız bir kahkaha atıp yoluna devam etti.

Yol bir süre tarlaların arasından gittikten sonra manzara biraz çeşitlendi ve iniş çıkışlar sıklaştı. Tepelerde şimdi çok sayıda açık renk, gözenekli taş-

lardan örölmüş ve mağara girişlerini kapatan duvarlar belirmeye başlamıştı. Bir tanesinin önünde nöbet tutan Ukraynalı bir asker, kırık bir Almanca ile, içeride büyük bir cephaneliğin bulunduğunu söyledi.

Akşam yaklaştıkça çevre giderek daha romantik olmaya başladı. Günlerden beri ilk kez akşam gökyüzünü bulutlar kaplamıştı ve ben bu rüzgârlı ve serin havada rahatça ilerliyordum. Bir dönemeçten sonra karşıma birdenbire Vejano Kasabası'nın vadi-
deki evleri çıktı. Durup merakla inceledim. "Tabur-
dan kimse olmasa bari," diye düşündüm.

Alacakaranlıkta Vejano'nun terk edilmişliği iyice belirginleşiyordu. Hiçbir bacadan duman tüt-
müyordu. Birkaç ev bombalardan isabet almıştı. Sonunda cesaretimi toplayıp kasabaya girdim.

Evler yüksek, gri, terk edilmiş ve bütün İtalyan kentlerinde olduğu gibi, kabaca yontulmuş dik-
dörtgen taşlardan yapılmıştı. Yürüdüğüm daracık sokaklarda, kendi adımlarımın sesinden ve bisikle-
timin tıkırtılarından başka bir şey duymuyordum. Durup düşündüm: Evler; burada kalır ve Amerika-
lılar gelinceye kadar beklerdim. İçinde yatakları, odaları, gizlenecek köşeleri ile evler.

Çekinerek bir tanesinin kapısından daldım. İçeri-
si karanlıktı ve boğucu bir havası vardı. Saman, soğuk taş ve bok kokuyordu. Müthiş bir sessizlik vardı. Taştan yapılmış, soğuk bir merdiven üst ka-
ta çıkıyordu. Duvara bir kürek dayanmıştı. Geri dönüp yeniden sokağa çıktım. Camsız pencerelerin pervazlarında eskiden gömleklerin ya da mısır ko-
çanlarının asıldığı ipler, şimdi boştu. Vejano'nun karanlık, fareler ve çapulcular barınağı olmuş, gü-
venlik vaat etmeyen evlerinin arasında tanrıyı ve hiçliği düşündüm.

Evler güvenli değildi çünkü. Fareler ve çapulcular dışında, orada kimse için özgürlük yoktu. Evler ancak harabeliklerinde özgürlüğe geri dönerler.

Özgürlük vahşi doğada yaşar. Ve ben vahşi doğada yaşamayı her zaman yeğlerim. O akşam da Vejano'dan vahşi doğaya dönmeyi isterdim. Çünkü insan ancak orada tanrı ya da hiçlikle birlikte olabilirdi. Özgürlük, tanrı ya da hiçlikle yalnız kalmaktır. Tanrı var mı, tam bilmiyorum, ama olmadığı düşüncesi de saçma geliyor bana. Eğer yoksa, onun yerinde hiçlik var demektir. Şimdi düşünün: Hiçlik. O zaman tanrı kadar büyük ve kutsal olurdu. Tanrı kadar muazzam ve tanrı kadar muazzam sorumluluğu olan. Hiçlik, tanrı olurdu. Şimdi bile, hiçliği düşünenler için, hiçlik ve tanrı aynı şeydir. Hiçsizliğin düşünürleri, din düşünürleridir.

Dediğim gibi o zamanlar hiç yemini düşünmemiştim. Ama zihnimin derinliklerinde bir yerde, hiçbir yeminin, benim ile tanrı arasına giremeyeceğini biliyordum.

(Kabul ediyorum, insan, inananlar topluluğunda de tanrıyla konuşabilir. Ama öyle bir topluluk kalmadı artık. Kilise artık boş bir ev ve insanlar tanrıyla konuşmak için evleri terk edip doğaya gitmeli. Tabii ki, bunu derken, amacım insanın tanrıya ormanda dua etmesini söylemek değil. Demek istediğim, tanrının doğasına gidildiğinde, inançlılar yaşayan bir kiliseye de rastlarlar.)

Tanrı ile aramda bir engel yoktu. Her insan gibi benim için de tanrı ile arama giren her şey, protest bir insanlık hakkıydı. Atalarımın da aralarında olduğu eski protestan devrimcilerinin ruhu, beni hiç yalnız bırakmadı.

Bununla birlikte, tanrının varlığı hakkında bir fikrim olmamasına rağmen, ona her zaman dua ettim.

Vejano'nun evleri arasında da dua ettim: "Sana, vahşi doğaya geleyim! Yardım et! Seninle yalnız kalmama yardım et!"

Kent çıkışında, boğaza giden yolda, yarısı tahrip olmuş büyük bir kent kapısı vardı. Tehdit edici ve büyük karanlık yoluma dikilmişti. Karanlık aralığından süzüldüm.

Boğazdaki beyaz kayalıklar, sarılı-yeşilli toprak arasında fosforluymuş gibi parlıyordu. Derenin şırıltısını duyabiliyordum. Köprüyü geçtikten sonra, yol tekrar kayaların ve çamfıstıklarıyla kaplı taraçaların arasından yükselmeye başladı. Akşam karanlığında sarı çiçeklerin mat aydınlığı seziliyordu. Yukarıda bir yerlerde, üzerinde olgun mısır tarlalarının uzandığı bir düzlüğe geldim. Henüz yeterli olan ışıktaki, tarlalar arasında, sazdan yapılmış hiçbir kulübe olmadığını fark ettim. İtalyanların "capannas" dediği ve çadır niyetine kullandığı kulübeler.

Alacakaranlığın son ışığında, haritamı inceledikten sonra kararımı verdim: Benim birlik Oriolo'ya doğru ilerliyordu. Yarın oraya girmek zorundaydılar. Bense, burada yoldan ayrılıp, sağa, güney-güneybatı yönüne ilerlemeliydim. Bu yol üzerinde kalmamam gerekirdi, çünkü birliğim bu yoldan ayrılamazdı ve ben de, doğru onların kucağına düşerdim.

Çoktan düşmanlarının eline düştüklerinden haberim yoktu.

Doğa

SAĞ TARAFTA, VADIYE inen bir yamaç vardı. Yoldan görülmeyen bir capannaya rastlayınca dek, dik-katli adımlarla aşağıya indim. Bisikletimi bir mısır tarlasına sakladıktan sonra, gidip kapısının önüne oturdum. Hava artık iyice kararmıştı. Çikolata ve kek yiyip mataramdaki sudan içtim. Baktığım manzara yalnız ve yüksekti. Bu vahşi dağ doğasının üzerinde gri bulutlar asılıydı. Vadiler ve dağlar mil-lerce ötedeki batı ufkuna kadar uzanıyordu. Bazen ufukta şimşek çaktığını görüyordum.

Aslında capanna neredeyse yere değecek kadar alçak, samandan bir çardaktan farksızdı. Sonra bir çadır gibi yatık duvarlarının altına uzandım. Kapı-sını bir çadır bezi ile kapattım. Hatta birkaç saat de deliksiz uyumuşum.

Bir atın nallarının kuru otlarda çıkardığına ben-zer seslerle uyandığımda, etraf oldukça aydınlıktı. Dışarıya kafamı uzattığımda, bir sivilin yamaçtan aşağıya doğru indiğini gördüm. Sıska bir beygiri yularından çeken genç bir İtalyandı bu. Siyah bir pantolon ve hayli kirli, beyaz bir gömlek giymişti ve başında da bumburuşuk, geniş kenarlı bir şapka taşıyordu. Beni gördüğünde önce bir korktu, ama sonra esmer suratındaki soğuk bakışlı gözleri me-rakla bana dikildi. Ona doğru gidip, cephenin ne-rede olduğunu bilip bilmediğini sordum. Ne dedi-ğimi tam olarak da pek anlamadı; zaten sorum ap-talcaydı, çünkü o günlerde cephe yoktu. Üstelik çok deneyimli askerler de bana bu savaşta hiçbir

verde, hiçbir zaman, hatta Rusya'da bile, "cephe" diye bir şey olmadığını söylemişlerdi.

İtalyana, zar zor, güney ufkunun nerede olduğunu bilmek istediğimi anlattım ve o da bana çok uzaklardaki bir tepedeki bina grubunu gösterdi. Orası San Elmo Manastırı'ydı. "Manastır kötü olmamalı," diye düşündüm. Manastırlar sığınma yerleridir, tabii papazlar Hıristiyanı. Eğer Amerikalılar yeterince çabuk yaklaşmıyorlarsa, beni birkaç gün aralarına alıp saklayabilirlerdi. Ama pek de emin değildim; belki de Katolik Kilisesi yalnızca çok önem verilen bir yönetim yeri, ola ki, papazlar da, asker kaçaklarının kabulünü öngörmeyen yönetmeliklere sıkı sıkıya bağlıydılar. Çünkü, böylece, savaşan iki güçten birinin tarafını tutmuş olacaktı. En azından, her iki güç arasında sıkışıp kalan bir mültecinin tarafını tutmaları da olasıydı. Ne olursa olsun, manastır coğrafi açıdan oldukça uygun bir yerde, yolun batısında, güneybatı yönündeydi. Böylece savaşın yayıldığı yolu kullanmak zorunda kalmayacaktım. Taktiğim, Amerikalılara cepheden değil, kanatlardan yaklaşmaktı. Bu nedenle manastırı gün boyu bir kerteriz noktası olarak kullandım.

İtalyana bisikletimi gösterip hediye ettim. Gerçekçi, çabuk ve açgözlü bir tavırla bisikleti tarlaya özenle sakladı. Tam bu anda bir bomba patladı. Biz daha uçakların gürültüsünü duymadan, o, parlak gökten elli metre ötedeki yola düşüverdi. Kendimizi yere atacak kadar bile zamanımız olmamıştı ve üzerimize taş toprak yağarken öylece donup kaldık. Beygirse çılgın gibi sağa sola koşturuyordu. Sonra gürültü kesildi, uçakların sesi duyulmaz oldu ve geride sabahın sessizliği kaldı. Birbirimize, "Addio" ve "Buon viaggio" diye mırıldanarak ve-

dalaştık ve ben, sonunda beni yoldan bağımsız kı-lacak vadiye inerken, o da benim geldiğim yere, kuzeydeki Vejano'ya doğru yola koyuldu.

Vadiye hiç insan eli değmemiş gibiydi. Tek tük ekilmiş tarla görüyordum ve onun dışında çalılar, otlar ve arada bir de diplerine bir şemsiye gibi göl-ge veren sayvan ağaçlar vardı.

O 6 Haziran 1944 günü sabahı, atmosfer, gizli bir heyecanla titriyordu. Şimdi bildiklerimi, o gün de bilmiş olsaydım, o sessizlik bana o denli garip gelmezdi: O zaman, İtalya'daki savaşa pençelerini geçiren o büyüsel gücü tahmin ederdim. O gün, İtalya'daki savaş, kulağını Normandiya'daki sava-şı dinlemek için toprağa yapıştırmıştı. Dilini yut-muş halde, gemilerin suları yarışını, çıkartma ya-pan 350 bin erkeğin kalp atışlarını, bir ada ile ana-kara arasında uçan 25 bin kanadın gürültüsünü ve uçanların karada yürüyenlere savurdıkları 10 bin ton patlayıcı maddenin getirdiği parçalayıcı ölümü dinliyordu. Bu arada, kaçanların kalp atışlarını ve altında ıslandıkları Atlantik yağmurlarını da. Ay ışığı yoktu. Yalnızca ıslaklık ve şimşekler, bir de be-raberlerinde getirdikleri ölüm.

Ben capannada uyurken, savaşın yazgısı belli ol-muştu. Kitlelerin kaderinden kendimi soyutladığım gün olmuştu bu.

Ama insanın, kaderini, kitlelerinkinden soyutla-ması bir günden fazla sürebilir mi? Önce bir başka ayrıntıya değinmeliyim: Binlerce esirden biri ola-rak, kampın önünde bizi bekleyen otobüslere doğ-ru yürüdük. Zenci şoförler kamyonların arka ka-paklarını açarak, bize, "Come on!" diye seslendi-ler. Kamyonlara doluşmamız tamamlanınca, yine zenci olan iki nöbetçi de peşimiz sıra bindi, kapak-lar kapandı ve yola koyulduk.

Yollar delik deşikti ve çevrede taş üstünde taş kalmamıştı. Mezarlığın girişinde de, bizi bir sürü zenci asker bekliyordu. Beyaz bir subay, bizlere kazma-kürek dağıtılmasına nezaret etti. Çalışma gruplarına ayrıldık ve çevreye dağıldık. Mezarlığın girişinde baygınlık verici bir leş kokusu vardı. Mezar kazmaya başladık. Kireçli toprak sert ve kuruydu. Gümüş gibi parlayan kürekler, çınlayarak kayıyordu üzerinde. Dayanılmaz sıcak yüzünden, içmemiz için su bidonları dolaştırılıyordu, ama su, dezenfekte için içine koyulan klor kokuyordu ve aynı klor ölümlerin üzerine de serpiliyordu. Bu yüzden de, birkaç yudum içtikten sonra, tiksinererek geri uzatıyorduk. İşe ara verip de çevremize bakındığımızda, her tarafımızın tahta haçlarla çevrili olduğunu fark ettik. Bir dizi mezar kazdıktan sonra da, çuvalların doldurulacağı yere götürüldük.

Mikrop kapmamamız için, bizlere lastik çizme ve eldiven dağıttılar. Bir dengin içinden bir patiska torba alıyor ve sonra onu sırtımıza vurup ilerliyorduk. Cesetler, mezarlığın ortasında, sıralar halinde dizilmişlerdi. Uzaktan bakınca şekilsiz, pıhtılaşmış, üzerlerine klor serpilmiş bir kitleydi bu. Nettuno'daki savaş alanlarından topladıkları cesetleri bu mezarlığa yığıyorlardı. Bunların çoğu bir haftadır buradaydı. Çoğunun rengi kara bir maviye dönmüş ve çürümeye başlamışlardı. Biraz daha yeni olanlar, yüzlerindeki deriden ve parçalanmış giysilerinden görülebildiği kadarıyla, henüz karar-mamışlardı. Kiminin eli yoktu, kiminin bacağı ve hatta kafası. Çünkü, kara ve deniz topçusunun bombardımanı altında kalmışlardı. Sinekler, üzerlerinde kara bir üzüm salkımı gibi toplaşıyorlardı. Yükselen güneşin altında cesetlerin katılığı azalıyor ve giderek daha da yumuşayarak jelatin kıva-

mına geliyorlardı. Bu vıcık vıcık kitleyi çuvallara tikiştiriyorduk. Sonra bunları sedyelerle taşıyıp çukurlara atıyorduk. Dibe vurduklarında garip bir ses çıkıyordu.

İşte, savaşın kitlelere hazırladığı kaderi ben böyle gördüm. Aynı belirleyici çizgi Nettuno'dan başka Omaha Plajı ve Stalingrad'daki ceset hekatomb'larına* doğru ilerler. Bu çizgi tarihin el falından okunabilir. Bu kader, uzun boylu Hans Bertsch'in, başından kanlar akarak Volkartshof Biraşanesi'nden içeri sendeleyerek girip, bakışlarını bizim aramızdan geçirerek pencerenin ardındaki sokaklara diktiği gün başladı.

İnsandışılığın senfonisi, ilk akorunu, onun yüz ifadesinde verdi. Daha önceki bir tarihi vermenin anlamı yok. Daha önce ne olduysa oldu. Babam tarihin sokağında yere yığıldığında, ölürken protestan şarkıları söylediğinde, bir devir sona ermişti. Eski Alman muhafazakârlarının yerine gelenler yenisini başlattılar; insanların, başlarını kan ve yaralarla taçlandırıdıklarında akıllarına gelen şey, İsa'nın çehresi değildi. Kaçtığım gün, bomba düştüğü sırada yola biraz daha yakında olsaydım, o mezarlıkta gömülenler arasında ben de olacaktım. Ne ki rastlantıya, çok az bir hareket alanı kalır; ölüme mi göndermek ister, tutsaklığa mı?.. Ayrıca, insan, sürekli kaderini değiştirmeye çalıştığı sürece de elinden pek bir şey gelmez; hele geriye, sadece ölüm ile tutsaklık arasında bir seçim yapmak kalmışsa. Ama insan kadere karşı savaştığı sırada özgür değildir. İnsanın, kendini kaderinden dışarıya attığı o birkaç anlık zaman dışında, insan asla öz-

* *Hekatomb*: Eski Yunanlılarda büyük ölçüde hayvan kurban etme adeti. -çev. n.

gür değildir. Böyle anlarda, insan bazen gafil de avlanabilir. Bombanın patlaması sırasında ben ve İtalyan, olduğumuz yerde dona kaldığımızda, özgürlük bize şakağımızı delip geçmesini beklediğimiz bir şarapnel parçası halinde geldi. Ölecek ve o yamaçta gömülecektik. Ama şarapnel parçalarının bize ulaşabileceği zaman içinde biz, tanrıyı ve hiçliği hatırladık ve o hatırlayıştı bize isabet eden.

Tekrar ediyorum: Hayatımız boyunca gerçek özgürlük, bir-iki nefeslik zaman boyundan fazla sürmez, ama biz hep onun için yaşarız; bilincimizi kader karşısında güçlendirip bileyen ve yeni bir kader yaratan da bu beklentidir. Avrupa sanatı, tarihin kaderciliğin karşısında iradesini yitirip bitme noktasına geldiğinde, Picasso ve Apollinaire, kendilerini özgürlüğün içine bırakıverdiler ve yeniden ortaya çıktıklarında, sanatı ustaca dönüştürmüş ve ona yeni bir rüzgâr vermişlerdi.

Sanat ve insanın yazgıya karşı savaşımlı, mutlak, sorumsuz, tanrı ve hiçliği aklından çıkarmayan bir özgürlük yoluyla gerçekleşir. Birkaç yıl sonra, savaş sonrası karşıma çıkan en büyük sanat yapıtını, Vittorio de Sica'nın "Bisiklet Hırsızları" adlı filmi ni gördüğümde, bu düşüncemin doğruluğuna inandım. Herkes hikayeyi bilir: Yoksul bir İtalyan'ın bisikleti çalınır ve onu tekrar bulma çabaları başlar, ama bu çabalar, yoksul İtalyan'ın, sorunlarını bir başka bisiklet çalarak çözmek istemesiyle biter. Bütün bu gelişmeleri, de Sica'nın sokaklardan sezip çıkardığı şeyi, özgürlüğün mucizesini, adamın yüz ifadesinden izleriz. Çaresiz, yenik biri olarak, kitlelerin içinde kaybolduğunda, özgürlüğün içine dalar. Bunu, özellikle, öfkesinin dindiği, mahzun yüzü oğluna dönüp, elini omzuna atarak onu götürdüğü sahnede anlarız.

Böyle yaşanır zorlu İtalyan kentlerinde düş ve oyunun mucizesi; öyle bir fotoğraf ki, Signorelli'nin Orvieto'daki fresklerini anımsatıyor, Louis Armstrong'un trompetini, bir boğa güreşi ya da Venedik'teki bir pazar yerini betimlerken Ernest Hemingway'in konuşmalarını, bir bombardıman sonrasında üzerleri pembe tozlarla kaplanmış Grossetto yıkıntılarını...

"İyi yolculuklar," demişti ayrılırken bana genç İtalyan –şimdi anımsıyorum da–, de Sica'nın o filmdeki kahramanına benziyordu ve ben kırlara doğru yürüyüşüme başlamıştım. Bir dere yatağına, sivri kayalıklara, çiçeklerle bezeli bir yamaca. Haritamda, bölgenin adı Campagna Diserta* diye geçiyordu. "Diserta," diye düşündüm, "désert"la aynı kökten geliyordu, yani çöl, yani firarîler** için en uygun yer. Firarîler, kendilerini çöle vuran kişilerdir.

Benim çölüm çok güzeldi. Ayaklarımın altında, sarı ve mor renkli çiçeklerden bir halı vardı. Rüzgâr, kekik ve lavanta kokuları getiriyor, aynı rüzgârın sürüklediği kırmızı kelebekler, biberiyelerin açık mavi dallarına, sakız ağaçlarının sarı çiçeklerine takılıyorlardı. Güneş, kocaman ve altın sarısıydı. Rüzgâr, bir fıstık ağacının kekik tarlalarının üzerine vuran gölgesinde dolanıyordu. Sonra önümde yeniden kayalıklar, kireç beyazı, kurumuş dere yatakları ve gümüşî yeşil rengiyle maki çalılıkları belirdi. Her yerimden ter fışkırıyordu. Aralarında yeşil, gümüşî ve kil rengi yılanlar ile kertenkelelerin kaydığı sık çalılıklarda kendime yol açmak için, çoğu kez kasatura kullanmak zorunda

**Campagna diserta*. Terk edilmiş, ıssız bölge.

İtalyanca. –çev. n.

***Deserteur*, Fransızca asker kaçağı anlamına gelir ve gerçekten de yazarın yaptığı yoruma uygundur. –çev. n.

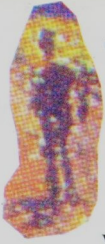
kaliyordum. Ama yukarıda, Toskana kırsalında, serin havaya yeniden kavuştum, çiçeklerin üzerine uzandım, acıktıkça birşeyler yedim, pusulaya ve haritaya baktım, ufukta, artık daha da yaklaşmış olan manastırı gözledim.

Öğleden sonra uçsuz bucaksız bir buğday tarlasına rastladım. Vadinin öte yanında da evleri görüyor, tank paletlerinin çıkardığı düzenli , tekdüze sesleri duyuyordum. Alman tanklarından alışmıştım bu seslere. Sesler uzakta, batıda kızarmaya başlayan ışıktaki yankılanıyordu. Bunun üzerine müthiş dokunaklı bir şey yaptım –ama ben yaptım– ve tüfeğimi o buğday denizine fırlatıverdim. Fişekliğimi ve miğferimi kemerimden çözdüm ve hepsini de tüfeğin arkasından fırlattım. Tekrar yola koyuldum. Aşağıda yeniden çalılıklardan geçmek zorundaydım. Aralarına daldım, kalın dikenler yüzümü tırmalıyordu; epey zorlandım. Soluk soluğa yukarı tırmandım.

Çukurluk bir yerde karşıma, parlak kırmızı renkte meyveleri olgunlaşmış bir yaban kirazı ağacı çıkıverdi. Ağacın çevresini saran otlar yumuşak ve akşam yeşili rengindeydi. Bir dala uzanıp kiraz toplamaya başladım. Çukur, bir oda gibiydi ve artık tankların sesi sanki çok uzaktaymış gibi geliyordu. “Beklesinler,” diye düşündüm. Zamanım var. Kiraz yediğim sürece, zaman bana aitti. Kirazlarıma bir isim koydum: “ciliege diserte”, terk edilmiş kirazlar, firarî kirazı, özgürlüğümün yabani çöl kirazları. Birkaç avuç yedim. Taze ve buruktular.

Derginin saldırgan
eleştirel tutumu,
bir süre sonra
Amerikalılar
tarafından
yakalanmasına
neden oldu. Yine aynı
dönemde. Çeşitli radyo
istasyonlarında ede-
biyatla ilgili yayınları
(zaman zaman H. M.
Enzensberger ile)
yönetti.

1955 yılında ikinci kez
denediği yayıncılık
girişimi, ilkinde oranla
daha başarılı oldu. İki
yıl süreyle yayınlanan
"Texte und Zeichen"
(Metinler ve İmler)
adlı dergi, Arno
Schmidt'ten Celan'a,
Beckett'dan Sartre'a,
bir dizi önemli yazarın
savaş sonrası
Almanyası'nda
tanınmasını sağladı.
1972 yılında İsviçre
vatandaşlığına geçen
Andersch'in önemli
romanları arasında;
"Die Rote" (Kızıl /
Telos Yayıncılık), "Der
Vater eines Mörders"
(Bir Katilin Babası /
Telos Yayıncılık),
"Sansibar oder der
Letzte grund"
(Sansibar ya da Son
Dayanak, 1957),
"Efraim" (1967) ve
"Winterspelt" (1947)
sayılabilir.

“Eğer Almanya'da edebi bir yaşamdan söz etmek gerekirse; o halde Andersch'in kitabının ilgi çekici öneminden de söz etmek gerekir. Kitabın ender bulunan gücü, varoluşçu özeleştiriliğinde, eleştirel yakıcılığında ve özyaşam öyküsünün eşi görülmedik bir zenginlikle anlatımında kendini bir kez daha ifade ediyor. Bu yeni ifade tarzıyla, edebiyatta yenilikler bulacağımıza inanıyoruz.”

Der Spiegel

“1933'ten sonrasını düşünmeyi unutmayanlar için Andersch'in bu kitabı bir nimet gibidir.”

Heinrich Böll

“İddia edebiliriz ki, Almanya'da savaş sırası ve öncesinde yaşananlardan kaçışın insani bir öyküsü var bu kitapta... Egemen güçler tarafından ateş altında tutulup, zincirleme bir gericilikle ezilen bir toplumun çektiği acıların öyküsü...”

Hans Georg Brenner

“Savaş sonrası genç Alman edebiyatının çok önemli ve çok ciddi bir örneğidir bu kitap.”

Neue Zürichen Zeitung

Kapakta ki resim: Claude Monet
("Sheltered Path", ayrıntı)

ISBN 975-545-158-7

